

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการศึกษาวิจัย
ตามรอยเส้นทางน้ำผุด กรณีศึกษาการจัดการ
น้ำผุดนาเลา ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

โดย

นายหนูเมฆ ปลื้มวงศ์

และคณะ

เสนอ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สิงหาคม 2552

คำนำ

เอกสารฉบับนี้เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรอยเส้นทางน้ำผุดกรณีศึกษาการจัดการน้ำผุดนาเลา ที่ทีมวิจัยได้พยายามที่จะนำเสนอเพื่อเป็นการจุดประกายให้เกิดการแก้ปัญหาการจัดการน้ำในท้องถิ่นอำเภอคอนสาร ส่วนหนึ่งทีมวิจัยถือว่ายังใหม่กับการจัดกระบวนการทำงาน ดังนั้นไม่ว่าข้อผิดพลาดอันใดที่เกิดขึ้นจากการวิจัยชุดนี้ ทีมวิจัยขออภัยไว้เพื่อที่จะนำไปสู่การแก้ไขในอนาคต

อย่างไรก็ตามทีมวิจัยก็คาดหวังว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษา การจัดกิจกรรม และกระบวนการทำงานที่ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในรายงานวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มากนักน้อยโอกาสนี้คณะทีมวิจัยน้ำผุดขอขอบพระคุณพี่น้องบ้านนาเลา พี่น้องบ้านนาเกาะ พี่น้องบ้านคลองบอนและพี่น้องชาวคอนสารทุกท่านที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการทำงาน

คณะผู้วิจัย

สิงหาคม 2552

สารบัญ

หน้า

คำนำ	
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมา และบริบทโครงการ	1
บทที่ 2 บริบทชุมชน	
สภาพทั่วไปของพื้นที่อำเภอคอนสาร	7
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย (ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย)	26
บทที่ 4 ผลการวิจัย	33
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	39
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามรอยเส้นทางน้ำผุด กรณีศึกษาการจัดการน้ำผุดนาเลา ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ รับผิดชอบโครงการโดย คณะทำงานฟื้นฟูชุมชนหลังน้ำท่วม อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ มีความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังนี้

1. ชื่อโครงการวิจัย

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามรอยเส้นทางน้ำผุดกรณีศึกษาการจัดการน้ำผุดนาเลา ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

2. ผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะทำงานฟื้นฟูชุมชนหลังน้ำท่วม อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

3. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ เป็นอำเภอที่มีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาหินปูนล้อมรอบ มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย เช่น เทือกเขาชะ ผักหนาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำผุดที่สำคัญหลายสาย เช่น น้ำผุดทับลาว น้ำผุดนางเดือน น้ำผุดชำภูทอง น้ำผุดน้ำพุหินลาด และน้ำผุดนาเลา โดยเฉพาะน้ำผุดนาเลา ถือว่าเป็นหนึ่งในสี่ของน้ำผุดที่หล่อเลี้ยงคนอำเภอคอนสารที่สำคัญสายหนึ่ง มีความยาวจากหัวน้ำผุดถึงปลายน้ำประมาณ 4 กิโลเมตร ไหลผ่านพื้นที่ 3 ตำบลในอำเภอคอนสาร ได้แก่ ตำบลทุ่งนาเลา ตำบลคอนสาร และตำบลดงบังก่อนไหลลงสู่ลำน้ำเขิน

การใช้ประโยชน์จากลำน้ำผุดจะมีลำคลองส่งน้ำเล็กๆ ที่เปรียบเสมือนท่อส่งน้ำให้ไปถึงพื้นที่การเกษตร โดยเฉพาะสวนหมาก สวนพลูหลังบ้าน ที่เป็นทั้งแหล่งอาหาร และแหล่งอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ในครอบครัวของคนคอนสาร เช่นเมื่อครั้งอดีตกาลก่อนโน้นที่น้ำผุดยังไม่เหือดแห้ง สายน้ำผุดจึงเป็นแหล่งอาหารทั้งพืชและสัตว์ เช่น จำพวกผักกูด ผักหนาม อีลอก ผักเชียง ปูหิน ปูราชินี(ปูแป้ง) ปลาแก้ง ปลาชิว ปลาสร้อย กบ เขียด ฯลฯ เป็นต้น

ไม่เพียงแต่เฉพาะชาวบ้านเท่านั้นที่ได้รับผลประโยชน์ ยังมีหน่วยงานราชการอีกหลายส่วนก็ได้รับประโยชน์เช่นกัน เช่น สถานีตำรวจ โรงเรียนบ้านคอนสาร หน้าที่ว่าการอำเภอ ที่เมื่อมีน้ำไหลผ่านแม่บ้านตำรวจ และนักเรียน ก็จะปลูกพืชผักสวนครัว รดน้ำต้นไม้ เลี้ยงสัตว์ หรือใช้สำหรับเทศบาลที่เอารถดับเพลิงมาใส่น้ำเพื่อให้บริการประชาชน พอถึงช่วงเทศกาลสงกรานต์ ก็ใช้น้ำในคลองน้ำผุดหน้าอำเภอเล่นกันสนุกสนาน

นอกจากนี้สาหร่ายน้ำผุดยังมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของคนคอนสาร เนื่องด้วยมีความเชื่อว่า หากใครปิดคลองหรือถมคลองน้ำผุดผู้นั้นจะมีอันเป็นไป เพราะคลองทุกสายล้วนมีผู้ดูแล ด้วยเหตุนี้ดังนั้นทุกปี จะมีการบวงสรวงบูชาเจ้าปู่ที่เฝ้าหัวน้ำผุด

อย่างไรก็ตาม เมื่อปี 2520 น้ำผุดนาเลาไม่สามารถที่จะไหลผ่านตำบลคอนสารและตำบลดงบังได้ และมีข้อสันนิษฐานว่าอาจเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น 1. เนื่องจากเส้นทางน้ำถูกปิดบริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอคอนสาร หน้าที่สถานีตำรวจคลองน้ำผุดเดิมถูกถมจนไม่สามารถส่งน้ำได้อีก 2. การตัดไม้ทำลายป่าของคนที่อยู่บริเวณต้นน้ำ 3. การที่มีการระเบิดหินบริเวณหัวน้ำผุด และ 4. การปลูกอ้อยและพืชเชิงเดี่ยวที่มากขึ้นในคอนสาร ฯลฯ

หากนับย้อนเวลากลับไปถึงอดีต แล้วไล่ทวนกระทั่งถึงปัจจุบันที่สาหร่ายน้ำผุดได้ขาดหายไป เป็นเวลากว่า 20 ปีก็พบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ไม่มีน้ำทำการเกษตร สวนหมากสวนพลูแห้งตาย ชาวบ้านขาดรายได้ บางส่วนต้องอพยพออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ แหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์หายไป ชาวบ้านต้องพึ่งพารถสามล้อที่มาจากขายอาหารทุกเช้า โดยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนคอนสารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การที่มีลำน้ำไหลผ่านทำให้คอนสารเป็นเมืองที่อุดมไปด้วยแหล่งอาหาร เป็นแหล่งรายได้ เพราะว่ามีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เรียบง่าย มีการจัดการน้ำเป็นระบบที่เกื้อกูลกัน มีการจัดแบ่งกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีการเดินทางไปตามน้ำยังต้นน้ำผุด ดังเหตุการณ์ซึ่งเป็นกรณีที่น่าสนใจมากเพราะว่ามีช่วงหนึ่งของปีหนึ่งวัดสวนหมาก เป็นวัดเก่าแก่ดั้งเดิมของอำเภอคอนสาร หลวงพ่อโอภาส สารภูมิ เป็นเจ้าคณะอำเภอคอนสารในช่วงนั้น ได้พาชาวบ้านและภิกษุไปขอน้ำที่ต้นน้ำผุด เพื่อให้ไหลลงสระในวัดสวนหมาก ก็ได้รับความสะดวกตลอดมา แต่พอ น้ำผุดเริ่มหายไป เริ่มมีการขโมยน้ำและกระทบกระทั่งกันเนื่องจากน้ำไม่พอใช้ มีบางคนบางกลุ่มที่เป็นนักเลงก็จะพกพาอาวุธปืนเพื่อไปขอน้ำเมื่อมีการกระทบกระทั่ง และก็ลามเป็นทะเลาะเบาะแว้ง หลังจากนั้นไม่นานสาหร่ายน้ำผุดก็ค่อยๆเหือดแห้งไปในที่สุด

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารและรายได้ที่มี ก็ไม่เพียงพอเนื่องจากเส้นทางน้ำผุดถูกปิดกั้น คลองย่อยหลายสายอยู่ในสภาพที่แห้งแล้งไม่มีน้ำจากน้ำผุดมาหล่อเลี้ยงอีกต่อไป

อย่างไรก็ตามเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2550 ที่ผ่านมา คณะทำงานฟื้นฟูชุมชนหลังน้ำท่วมอำเภอคอนสารได้ประชุมสำรวจข้อมูลปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งในพื้นที่ตำบลคอนสาร มีการพูดถึงการจัดการน้ำผุด และการได้รับประโยชน์จากน้ำผุดในอดีตที่ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องน้ำอุปโภค บริโภคมากนัก บริเวณไหนที่สาหร่ายน้ำผุดไหลผ่านจะอุดมไปด้วยความหลากหลายของอาหารและรายได้ของครอบครัวนั้นๆเลยทีเดียว แต่ปัจจุบันเส้นทางสาหร่ายน้ำผุดได้หายไป นับเป็นเวลากว่า 20 ปี ที่

ชาวบ้านคอนสารได้รับผลกระทบจากสาเหตุดังกล่าว และทุกคนมีความเห็นร่วมกันว่า ต้องหาวิธีการที่จะทำให้สายน้ำผุดไหลผ่านหมู่บ้านของตนเหมือนเช่นอดีต

ดังนั้นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามรอยเส้นทางน้ำผุดกรณีศึกษาการจัดการน้ำผุดนาเลา ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่มุ่งค้นหาเส้นทางสายน้ำผุด เพื่อให้รู้ถึงการหายไปของสายน้ำที่หล่อเลี้ยงคนคอนสารในอดีต รวมถึงการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาในการจัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิม เพื่อจะแก้ไขปัญหาน้ำในพื้นที่อำเภอคอนสารต่อไป

โจทย์วิจัยหลัก

กระบวนการจัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิม โดยชุมชนมีส่วนร่วม จะแก้ไขปัญหการขาดแคลนน้ำได้อย่างไร

โจทย์ย่อย

1. เส้นทางจากต้นน้ำถึงปลายน้ำของน้ำผุดนาเลาอยู่ที่ไหน
2. รูปแบบการจัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิมเป็นอย่างไร
3. อะไรคือสาเหตุปัจจัย ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบจัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิม
4. รูปแบบ/แนวทางจัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิมเหมาะสมกับท้องถิ่นหรือไม่

4. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 4.1 เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำผุดในอดีต
- 4.2 เพื่อศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของระบบการจัดการน้ำ และสาเหตุของเส้นทางน้ำผุดที่หายไป
- 4.3 เพื่อฟื้นฟูระบบจัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิมโดยชุมชน

5. ขอบเขตการวิจัย

5.1 พื้นที่วิจัย 4 ชุมชน

1. บ้านนาเกาะ หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
2. บ้านนาเลา หมู่ที่ 1 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
3. บ้านคอนสาร หมู่ที่ 2 ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
4. บ้านดงบัง หมู่ที่ 1 ตำบลดงบัง อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

5.2 เนื้อหาในการศึกษาวิจัย

- 5.2.1 เส้นทางน้ำผุดจากต้นน้ำถึงปลายน้ำ
- 5.2.2 องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำผุดในอดีต

5.2.3 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของระบบการจัดการและเส้นทางน้ำผุด

5.2.4 ระบบจัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิมที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

5.3 ระยะเวลาในการดำเนินงาน

1 ปี เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลเส้นทางน้ำผุด ตรวจสอบอัตราความเร็วการไหลของน้ำ รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการน้ำผุดในอดีต ศึกษาสาเหตุการหายไปของเส้นทางน้ำผุด และร่วมกันปฏิบัติการในการจัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิมที่เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยใช้ในรูปแบบดั้งเดิม

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในการวิจัย

- 6.1 องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำผุด
- 6.2 ชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหา รับรู้สาเหตุปัจจัยของการหายไปของน้ำผุด รวมทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหการจัดการน้ำในท้องถิ่น
- 6.3 การกลับคืนมาของสายน้ำผุด และวิถีดั้งเดิมของชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ลำดับที่	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	กลุ่มเป้าหมาย	กระบวนการ
1	<u>ขั้นเตรียมการ</u> จัดทำโครงการ เสนอ สกว.	1. เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันของเครือข่ายในการจัดทำโครงการวิจัย 2. เพื่อเป็นการคัดเลือกนักวิจัย	- ประสานงานเครือข่าย - จัดประชุมหารือ - จัดทำโครงการนำเสนอ สกว.	เครือข่ายฟื้นฟูชุมชนหลังน้ำท่วม อำเภอคอนสารและแกนนำชาวบ้าน	เวทีประชุม
2	จัดประชุมนักวิจัยและฝึกอบรมแนวคิดกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม	1. เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันกับนักวิจัย 2. เพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่ภารกิจในการศึกษาวิจัย 3. เพื่อส่งเสริมศักยภาพของนักวิจัย	- ประสานงานนักวิจัย - ประสานงานวิทยากร - จัดประชุม - สรุปผลการประชุม	นักวิจัยที่ปรึกษา	เวทีประชุม
3	จัดเวทีชี้แจงโครงการกับกลุ่มเป้าหมาย	1. เพื่อทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับโครงการที่จะลงไปดำเนินการ 2. เพื่อกำหนดระยะเวลาในการศึกษาข้อมูลและ	- คอยเตรียมนักวิจัย - ประสานงานกลุ่มเป้าหมาย - จัดประชุม - สรุปผลการประชุม	ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย	รายหมู่บ้าน

		ดำเนินกิจกรรมภายใต้ กรอบการวิจัย			
4	ขั้นตอนการศึกษา ข้อมูล ศึกษารวบรวม องค์ความรู้ภูมิ ปัญญาพื้นบ้านใน การจัดการน้ำผุด ในอดีต ศึกษาเอกสารมือ 2	1. เพื่อให้ทราบถึงองค์ ความรู้ภูมิปัญญาในการ จัดการน้ำผุดในอดีต 2. เพื่อให้ทราบถึง เส้นทางน้ำผุดในอดีต	- คอยเตรียมนักวิจัย - ประสานงาน พื้นที่/บุคคลที่ เกี่ยวข้อง - ประสานงาน หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง - รวบรวมเอกสาร	ชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ที่รู้ เรื่องราวของน้ำผุด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ใช้การสัมภาษณ์ บุคคลและ เอกสารมือ 2
5	ศึกษาสาเหตุ ปัจจัยที่ทำให้ เส้นทางน้ำและ ระบบจัดการน้ำ ผุดดั้งเดิมหายไป	1. เพื่อค้นหาสาเหตุ ปัจจัยที่ทำให้เส้นทาง และระบบจัดการน้ำผุด หายไป 2. เพื่อให้ชุมชนได้เห็น ภาพรวมของปัญหา ร่วมกัน	- เตรียมนักวิจัย - ประสานงานใน พื้นที่ - จัดเวที - สรุปผลการ ประชุม	ชาวบ้าน	จัดเวทีรวม สัมภาษณ์บุคคล
6	จัดเวทีตรวจสอบ ข้อมูล/วิเคราะห์ ข้อมูลร่วมกับ ชุมชน	1. เพื่อเป็นการ ตรวจสอบความถูกต้อง ชัดเจนของข้อมูลให้ เห็นภาพร่วมกัน 2. เพื่อเป็นการวิเคราะห์ ข้อมูลร่วมกับชุมชน	- เตรียมนักวิจัย - ประสานงานพื้นที่ เป้าหมาย - จัดเวที - สรุปผลการ ประชุม	ชาวบ้านในพื้นที่ สถาบันการศึกษาใน ท้องถิ่น	จัดเวทีนำเสนอ และวิเคราะห์ ข้อมูล
7	ถ่ายเยาวชน “พาน้องนำฮอย น้ำ”	1. เพื่อให้เด็ก เยาวชน ได้เรียนรู้ระบบนิเวศ และรูปแบบการจัดการ เส้นทางสายน้ำผุด 2. เพื่อให้เกิดการพัฒนา ฐานข้อมูล การเรียนรู้ ในสถาบันการศึกษา	- เตรียมนักวิจัย - ประสานงาน สถาบันการศึกษา ในท้องถิ่น - ดำเนินการ - สรุปผลการ ดำเนินงาน	นักวิจัย เด็ก เยาวชน ในสถาบันการศึกษา ในท้องถิ่น ผู้รู้ในชุมชน	ใช้กระบวนการ เรียนรู้ผ่านค่าย เยาวชน
8	ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การจัดการน้ำโดย	1. เพื่อเป็นการศึกษาดู งานแลกเปลี่ยน ประสบการณ์กับพื้นที่ที่ มีการจัดการน้ำโดย	- เตรียมนักวิจัย - ประสานงานพื้นที่ ที่จะไปดูงาน - ประสานงาน	ชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง นักวิจัย สถาบันการศึกษาใน ท้องถิ่น	ศึกษาดูงาน

	องค์กรชุมชน	ชุมชน 2. เพื่อเป็นการพัฒนา รูปแบบและศักยภาพ ของชุมชนในการ จัดการน้ำ	กลุ่มเป้าหมาย - ดำเนินการ - สรุปผล		
9	ปฏิบัติการจัดการ น้ำผุดโดยรูปแบบ ดั้งเดิม	1. เพื่อเป็นการ ปฏิบัติการการจัดการน้ำ ผุดแบบดั้งเดิม 2. เพื่อฟื้นฟูรูปแบบการ จัดการน้ำผุดแบบดั้งเดิม 3. เพื่อให้ชาวบ้านได้รับ ประโยชน์จากต้นน้ำผุด จนถึงปลายน้ำ	- เตรียมนักวิจัย - ประสานงาน กลุ่มเป้าหมาย - ดำเนินการ - สรุปผลการ ดำเนินงาน	ชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง นักวิจัย สถาบันการศึกษาใน ท้องถิ่น	ปฏิบัติการลอก คลองโดย รูปแบบดั้งเดิม
10	จัดเวทีนำเสนอ ข้อมูล	1. เพื่อนำเสนอข้อมูล จากการศึกษารวบรวม และปฏิบัติการจากการ วิจัยสู่ชุมชน 2. เพื่อให้เป็นการสรุป ข้อมูลและข้อเสนอแนะ ในการจัดการน้ำที่ เหมาะสมกับท้องถิ่นต่อ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	- ประชุมทีมเพื่อ เตรียมกระบวนการ - ประสานงาน กลุ่มเป้าหมาย - ดำเนินการ - สรุปผลการ ดำเนินงาน	ชาวบ้านในพื้นที่ สถาบันการศึกษาใน ท้องถิ่น นักวิจัย หน่วยงานราชการที่ เกี่ยวข้อง	จัดเวที
11	จัดทำรายงาน ผลการวิจัย	1. นำเสนอผลการวิจัย เชิงปฏิบัติการต่อ สกว.	- จัดทำเอกสาร รายงานฉบับร่าง - ประสานงานที่ ปรึกษา - ปรับปรุงแก้ไข - จัดทำรายงานฉบับ สมบูรณ์	นักวิจัยที่ปรึกษา	จัดทำเอกสาร

บทที่ 2

บริบทชุมชน

สภาพทั่วไปของพื้นที่อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

1. ความเป็นมาและลักษณะทั่วไปของอำเภอคอนสาร

1.1 ความเป็นมาของอำเภอคอนสาร

ชุมชนชาวคอนสาร หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ไทคอนสาร” สืบเชื้อสายมาจาก ชาวนครไทย จังหวัดพิษณุโลก มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ และอำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น บางส่วน เมื่อพิจารณาตามประวัติความเป็นมาที่เล่าต่อกันมาว่า นายภูมิ ชาวเมืองนครไทย ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หมื่นอร่ามคำแหง” ได้นำสมัครพรรคพวกมาตั้งถิ่นฐานในที่แห่งนี้ และได้้นำเครื่องราชบรรณาการ มีจี๊ผึ้ง ดินประสิ่ว และงาช้าง เข้าทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 จึงได้พระราชทานท้องตราพระราชสีห์ให้เป็นนายหมวด มีหน้าที่รักษาป่าผึ้ง มูลค้างคาวในบริเวณทุ่งตะโหนด น้ำพุ น้ำซุ ท่งพระ (เป็นบริเวณอำเภอคอนสารในปัจจุบัน) ระยะเวลาจากกรุงเทพฯมายังบริเวณดังกล่าวต้องใช้เวลาเดินทางร่วม 2 เดือน และต้องอันเชิญตราใส่พานแว่นฟ้าทูลมาบนศีรษะ ออกมาจากมหาราชวัง พอพ้นเขตพระราชฐานจึงลดพานลงระดับอก แต่เนื่องด้วยระยะทางไกล จึงได้นำพานแว่นฟ้าใส่ย่ามแล้วใช้ตะบองคอนมาจนถึงป่าผึ้ง และถ้ำค้างคาวด้วยความลำบาก เมื่อตั้งบ้านขึ้นจึงได้ชื่อหมู่บ้านนี้ว่า **เมืองคอนสาร** เพื่อเป็นอนุสรณ์มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

คำว่า คอน หมายถึง ลักษณะของการหาบสิ่งของ โดยใช้ปลายไม้ข้างหนึ่งหาบสิ่งของไว้บนบ่า และมือจับที่ปลายไม้อีกข้างหนึ่ง ส่วนคำว่า สาร หมายถึง จดหมายหรือหนังสือ เพราะฉะนั้น จึงเชื่อว่าคนคอนสารส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผู้ที่มีเชื้อสายมาจากทางนครบางยาง ซึ่งปัจจุบัน คือ นครไทย จ.พิษณุโลก อีกกระแสความเชื่อหนึ่งซึ่งเล่าต่อกันมาว่า ชื่อเมืองคอนสารนั้นมาจาก ตั้งแต่ครั้งอดีตได้มีนายพรานจากทางนครไทยคนหนึ่งออกล่าสัตว์ พบเนื้อ (หมายถึงสัตว์ประเภทกวางซึ่งนายพรานมักเรียกกันว่า เนื้อ) และไล่ตามเนื้อมาเรื่อยๆเป็นเวลาหลายวันหลายคืน จนมาถึงที่แห่งหนึ่งเนื้อได้เข้าไปหลบหลังองค์พระ (ซึ่งเป็นวัดเจดีย์ในปัจจุบัน) พรานผู้นั้นพบว่าพื้นที่ ณ บริเวณแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการตั้งถิ่นฐาน ดังนั้นจึงได้กลับไปที่บ้านเมืองเดิม และชักชวนญาติพี่น้องให้อพยพมาอยู่ที่นี่ ซึ่งในการเดินทางจากบ้านต้องใช้เวลาหลายวันจึงต้องเตรียมข้าวสารอาหารแห้ง หม้อไห ถ้วยชาม มาด้วย ข้าวสารเป็นสิ่งที่หนัก ผู้ที่เอามาจึงต้องใช้วิธีการ “คอนมา” คอนสาร ของแนวความคิดที่ 2 จึง หมายถึง การคอนข้าวสาร ของชาวบ้าน ที่เดินทางมาเอง

จากคำบอกเล่าของทั้ง 2 เรื่อง จึงน่ามีความเป็นไปได้ทั้ง 2 อย่าง แต่เนื่องจาก การเขียนประวัติศาสตร์ ในสมัยก่อนนั้นมักจะเน้นที่เนื้อหาความเป็นมาที่สอดคล้องกับรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ของเจ้าขุนมูลนาย ดังนั้นแนวความคิดแรกจึงเป็นเรื่องที่เป็นกระแสหลักและได้รับการยอมรับมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าพื้นที่อำเภอคอนสารในปัจจุบัน น่าจะมีการตั้งถิ่นฐานชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งหลักฐานด้านโบราณคดีและโบราณวัตถุ ซึ่งสามารถจำแนกยุคได้เป็น 3 ยุคหลักๆ คือ

- **ยุคก่อนประวัติศาสตร์** จากหลักฐานทางโบราณคดี บริเวณวัดภูถ้ำขาม บ้านน้ำอุ่นตำบลทุ่งนาเลา อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ที่ปรากฏภาพเขียนสีของมนุษย์บริเวณปากถ้ำได้แสดงให้เห็นถึงพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำชีตอนต้น เป็นแหล่งอาศัยของมนุษย์มา ตั้งแต่ยุค ก่อนประวัติศาสตร์ ประกอบกับสภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้เป็นแหล่งหากินตามวิธีการผลิตแบบยังชีพ โดยการล่าสัตว์และจับปลาเป็นหลัก กระทั่งพัฒนาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการผลิตอาหาร ซึ่งทำให้มีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และสะสมอาหารเพื่อใช้ในการดำรงชีพ ทั้งนี้ ภาพเขียนสีแดงอิฐดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการด้านการผลิตของมนุษย์ ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี โดยภาพที่ปรากฏเป็นภาพสัตว์เลี้ยง และลักษณะของการเพาะปลูกของมนุษย์

- **ยุคสมัยทวารวดี** ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา ด้วยการสันนิษฐานของนักโบราณคดี พบว่า บริเวณลุ่มน้ำชีตอนต้นได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมและศิลปกรรมมาจากภาคกลางของประเทศไทย โดยอาจผ่านมาจากเมืองศรีเทพในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ผสมผสานกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น หลักเสมหิน โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ดังเช่นนักโบราณคดีได้สำรวจบริเวณหนองสามหมื่น ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระธาตุบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ที่ในอดีตเป็นเมืองโบราณในสมัยโบราณคดี พบเสมหินขนาดใหญ่หลายหลัก และพบพระนอน บริเวณบ้านโนนเมือง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น จากการศึกษา และวิเคราะห์ ของอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม มีความเห็นว่ากลุ่มเมืองที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำชีตั้งแต่ชัยภูมิ ขอนแก่น ไปจนถึงกาฬสินธุ์ เป็นย่านที่นับถือพระพุทธศาสนา มีการสร้างเสมหิน พระนอน พระstup เจดีย์ ในศิลปะ แบบทวารวดีกันอย่างแพร่หลาย จัดเป็นเมืองที่ไม่มีศาสนาและสถาปัตยกรรมของขอมมาเจือปน ซึ่งนับว่าเป็นแคว้นอิสระอีกแคว้นหนึ่ง นอกจากนี้บริเวณลุ่มน้ำชียังอยู่ในภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้ติดต่อกับชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำป่าสัก ในหุบเขาเพชรบูรณ์ด้านทิศตะวันตก และต่อเนื่องไปยังลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นเสมือนใจกลางที่มีการคมนาคมกับกลุ่มชนที่เจริญแล้วทั้งทางด้านตะวันตกและตะวันออก จึงทำให้มีการพัฒนาการความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากประเพณีการปักหินตั้ง เป็นต้น

- ยุคสร้างบ้านแปงเมือง นับเริ่มจากชาวล้านช้าง ได้มีการอพยพ เคลื่อนย้ายถิ่นฐานมาสร้างบ้านแปงเมืองในภูมิภาคอีสาน ตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 เป็นต้นมา ในเขตพื้นที่อำเภอคอนสาร มีข้อมูลว่า เจ้าหน้าที่ยกกรมศิลปากรได้เข้าดำเนินการสำรวจแหล่งโบราณคดี ในพื้นที่บริเวณถ้ำเกลบ ถ้ำเพี้ย ถ้ำหลุบเลา และถ้ำหลุบเลาน้อย ในปี พ.ศ.2547 พบเศษภาชนะดินเผา ชิ้นส่วนกระดูก ที่อยู่ในยุคสมัยล้านช้างและรัตนโกสินทร์ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-24 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าช่วงยุคดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำเซินตอนต้น กล่าวได้ว่าเป็นช่องทางที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับภูมิภาคอื่นในอดีต ทั้งภาคเหนือและลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง ทำให้มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการเคลื่อนย้ายของประชากรในภูมิภาคอื่นเข้ามาในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากเสมาหินและพระพุทธรูป ในเขตอำเภอคอนสาร เป็นต้น กล่าวเฉพาะอำเภอคอนสารซึ่งตั้งอยู่ในลุ่มน้ำเซินตอนต้น ด้วยสภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากติดเขตภูเขาสูงในเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์ ทำให้มีการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนในพื้นที่อื่นเข้ามา โดยบรรพบุรุษของชาวคอนสารในปัจจุบันเป็นชาวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งในอดีตสมัยทวารวดีเป็นต้นมาถือเป็นเมืองหลักที่มีความเจริญรุ่งเรือง โดยหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ เสมาหินหน้าวัดพระธาตุ ซึ่งเป็นแบบทวารวดี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นแสดงว่าเมืองนครไทยมีความสัมพันธ์กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีการเคลื่อนย้ายของคนในระหว่างภูมิภาคเกิดขึ้น

1.2 ลักษณะทางกายภาพ

อำเภอคอนสารเป็นอำเภอที่อยู่ด้านทิศเหนือสุดของจังหวัดชัยภูมิ ห่างจากจังหวัดชัยภูมิประมาณ 125 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางจากอำเภอถึงจังหวัดประมาณ 1 ชั่วโมงกับอีก 45 นาที ผืนดินอำเภอคอนสารมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 968 ตารางกิโลเมตร หรือ 601,165 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอเกษตรสมบูรณ์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอคอนสาร มีสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นภูเขาเกินกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมด โดยเฉพาะทิศตะวันตก และมีพื้นที่ราบทิศตะวันออก เช่น ภูเขียว ภูหลุบคว้น ซึ่งเป็นภูเขาดูติดกับเทือกเขาเพชรบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและน้ำผุดธรรมชาติ เช่น ลำน้ำพรม ลำน้ำ

เช่น และยังมีภูเขาใหญ่อีก เช่น ภูเขาผกหนาม ภูมอตาเจ็ก ภูเขาเปียด ภูเขาพนมนาง ภูลูกช้าง ภูด่านอีป้อง ฯลฯ มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่

1. ลำน้ำพรม เกิดจากเทือกเขาเขียว เป็นที่ตั้งของเขื่อนจุฬาภรณ์ ไหลผ่านอำเภอกอนสาร อำเภอกษัตริย์สมุทร อำเภอกุฉีชุมและอำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ
2. แม่น้ำเซิน เกิดจากภูผาจิตหรือภูด่านอีป้องในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว ไหลผ่านตำบลทุ่งพระ ตำบลทุ่งนาเลา ตำบลคอนสาร ตำบลดงบัง ตำบลดงกลาง ตำบลโนนคูณ ผ่านพื้นที่อำเภอกุฉีชุมและอำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ ผ่านพื้นที่อำเภอกุชมแพ อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น
3. ลำห้วยดง เกิดจากน้ำผุดนาเลา ไหลผ่านตำบลทุ่งนาเลา ตำบลคอนสารและตำบลดงบัง อำเภอกอนสาร
4. ลำห้วยนา เกิดจากน้ำผุดทับลาวไหลผ่านตำบลห้วยยาง ตำบลโนนคูณ อำเภอกอนสาร

1.3 ทรัพยากรธรรมชาติ

ด้วยภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยป่าเขาและทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอ ทำให้รัฐบาลได้มาตรการด้านนโยบายจัดการทรัพยากรดังกล่าวอย่างเข้มข้น และนำไปสู่ปัญหาผลกระทบระหว่างรัฐกับประชาชนตามมาโดยตลอด ดังเช่นปัญหาข้อพิพาทต่อไปนี้ ได้แก่

- 1.) การอนุญาตเอกชนสัมปทานตัดไม้ในอดีต บริเวณป่าชำภูผกหนาม ทำให้เกิดการลดลงของพื้นที่ป่าไม้อย่างมาก
- 2.) การสร้างเขื่อนจุฬาภรณ์ ในบริเวณต้นน้ำลำห้วยสุ เขตตำบลทุ่งลุยลาย อำเภอกอนสาร เพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า ในปี พ.ศ.2512 ยังผลให้อัตราการไหลของน้ำและปริมาณน้ำมีความเปลี่ยนแปลง หากยังไม่มีการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ทางสังคมของพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ แม้มาก่อนหน้านั้นเมื่อปี พ.ศ.2539-2540 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย(กฟผ.) ได้มอบหมายให้บริษัทที่ปรึกษาทำการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) เพื่อความเหมาะสมก่อนการสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำจุฬาภรณ์ แบบสูบกลับไปแล้วก็ตาม แต่เป็นการศึกษาที่ยังไม่ครอบคลุมถึงผลกระทบด้านสังคมอย่างจริงจังนัก
- 3.) การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายป่าไม้ และพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ทำให้มีปัญหาการทับซ้อนกับที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยและสิทธิของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ นอกจากนี้ในพื้นที่รัฐให้อนุญาตสัมปทานตัดไม้ ต่อมา มีการปลูกสร้างสวนป่าทดแทนตามเงื่อนไขการสัมปทานก่อให้เกิดปัญหาการทับซ้อนพื้นที่ทำกินของราษฎรจนกระทั่งปัจจุบัน
- 4.) การให้ประทานบัตรเอกชน ในการประกอบอุตสาหกรรมเหมืองหิน

เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นภูเขาหินปูน กรมทรัพยากรธรณี (กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ในปัจจุบัน) ได้ประกาศเป็นแหล่งแร่ จำนวน 6 แหล่งในเขตพื้นที่อำเภอคอนสาร จากนั้นเอกชนนายทุนได้เข้ามาขอประทานบัตรเพื่อประกอบอุตสาหกรรมเหมืองหิน ชนิดหินปูนเพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง ซึ่งก่อผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยรอบ

5.) นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ นำมาสู่การทำลายพื้นที่ป่าไม้ และการเปลี่ยนแปลงสภาพการถือครองที่ดินในพื้นที่ เช่น เกิดการซื้อที่ดินเก็งกำไรของนายทุนจากภายนอกเพื่อรองรับมาตรการโครงการพัฒนาของภาครัฐ เป็นต้น

1.4 พื้นที่และการใช้ประโยชน์

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของเขื่อนจุฬาภรณ์ส่วน พื้นที่ราบมีการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การถือครองที่ดินอำเภอคอนสาร มีพื้นที่ที่ดำเนินการออกเอกสารสิทธิให้แก่ราษฎรดังนี้

- โฉนดที่ดิน	จำนวน 2,119 แปลง
- หนังสือรับรองการทำประโยชน์(น.ส.3ก)	จำนวน 6,684 แปลง
- หนังสือรับรองการทำประโยชน์(น.ส.3)	จำนวน 1,193 แปลง
- หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.)	จำนวน 73 แปลง

นอกจากนี้อำเภอคอนสารยังเป็นพื้นที่ ที่มีปัญหาข้อพิพาทในการจัดการที่ดินระหว่างรัฐ นายทุนกับประชาชนเป็นจำนวนมาก ทั้งการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ป่าวนแห่งชาติสวนป่า พื้นที่ต้นน้ำลำธารทับซ้อนกับพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของราษฎร รวมทั้งการให้เอกชนขอประทานบัตรประกอบกิจการเหมืองหิน ชนิดหินปูนเพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง เป็นต้น

1.5 ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอคอนสารมีลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบลมมรสุม มี 3 ฤดู คือ

- ฤดูร้อน	เริ่มตั้งแต่	เดือนมีนาคม - เดือนมิถุนายน
- ฤดูฝน	เริ่มตั้งแต่	เดือนกรกฎาคม - เดือนตุลาคม
- ฤดูหนาว	เริ่มตั้งแต่	เดือนพฤศจิกายน - เดือนกุมภาพันธ์

1.6 ประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์

จากการสำรวจประชากรของอำเภอคอนสาร ณ วันที่ 31 เดือนธันวาคม 2545 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 59,408 คน โดยจำแนกเป็น ชาย 29,927 คน หญิง 29,481 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ 61.37 คน/ตร.กม. โดยในเขตเทศบาลตำบลคอนสารเท่ากับ 719.42 คน/ตร.

กม. นอกเขตเทศบาล 55.40 คน/ตร.กม. ประชากรที่นับถือศาสนาพุทธประมาณ 59.403 คน คิดเป็นร้อยละ 99.99 นับถือศาสนาคริสต์ประมาณ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 0.008

1.7 การเมืองการปกครอง

อำเภอคอนสารแยกการปกครองออกเป็น 8 ตำบล ประกอบด้วย

ตำบล	ชาย	หญิง	รวม
1. คอนสาร	1,841	1,767	3,608
2. พุ่งนาเลา	3,312	3,261	6,573
3. ดงบัง	2,316	2,371	4,687
4. พุ่งลุยลาย	3,249	3,198	6,447
5. พุ่งพระ	2,756	2,741	5,497
6. ห้วยยาง	7,648	7,435	15,083
7. โนนคูณ	3,622	4,112	7,334
8. ดงกลาง	3,056	3,187	6,243

หน่วยงานราชการสังกัดส่วนภูมิภาค จำนวน 10 หน่วยงาน ประกอบด้วย

1. ที่ทำการปกครองอำเภอคอนสาร
2. สถานีตำรวจภูธรอำเภอคอนสาร
3. สถานีตำรวจภูธรตำบลห้วยยาง
4. สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคอนสาร
5. สำนักงานที่ดินอำเภอคอนสาร
6. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอคอนสาร
7. สำนักงานศึกษาธิการอำเภอคอนสาร
8. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอคอนสาร
9. สำนักงานเกษตรอำเภอคอนสาร
10. สำนักงานสถิติอำเภอคอนสาร

ทั้งนี้มีส่วนราชการที่ขึ้นตรงต่อส่วนกลางโดยตรง แต่มีที่ตั้งอยู่ในอำเภอมิ 2 หน่วยงาน ประกอบด้วย

1. สำนักงานสรรพากรพื้นที่ สาขาคอนสาร
2. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอคอนสาร

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มี 9 แห่ง ประกอบด้วย

องค์กร	ชาย	หญิง	รวม
1. เทศบาลตำบลคอนสาร	3,129	3,319	6,446
2. คอนสาร	1,841	1,767	3,608
3. พุ่งนาเลา	3,312	3,261	6,573
4. ดงบัง	2,316	2,371	4,687
5. พุ่งลุยลาย	3,249	3,198	6,447
6. พุ่งพระ	2,756	2,741	5,497
7. ห้วยยาง	7,648	7,435	15,083
8. โนนคูณ	3,622	4,112	7,734
9. ดงกลาง	3,056	3,187	6,243
รวม	27,800	28,072	55,872

รัฐวิสาหกิจ จำนวน 2 แห่ง

1. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สาขาคอนสาร
2. สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอคอนสาร

ธนาคาร

ธนาคารที่เป็นรัฐวิสาหกิจ จำนวน 1 แห่ง คือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สาขาอำเภอคอนสาร

1.8 โครงสร้างพื้นฐาน

(1) ไฟฟ้า

- จำนวนครัวเรือนในอำเภอทั้งหมด 13,327 ครัวเรือน มีไฟฟ้า 12,927 ครัวเรือน ไม่มีไฟฟ้าใช้ 400 ครัวเรือน แยกเป็นในเขตเทศบาล 1,116 ครัวเรือน มีไฟฟ้า 1,116 ครัวเรือน ไม่มีไฟฟ้าใช้ 0 ครัวเรือน นอกเขตเทศบาล 12,211 ครัวเรือน มีไฟฟ้า 11,811 ครัวเรือน ไม่มีไฟฟ้าใช้ 400 ครัวเรือน

(2) ประปา

- มีน้ำประปาใช้ 11,120 ครัวเรือน ไม่มีน้ำประปาใช้ 2,207 ครัวเรือน แยกเป็นในเขตเทศบาล 1,116 ครัวเรือน มีน้ำประปา 1,116 ครัวเรือน ไม่มีน้ำประปาใช้ 0 ครัวเรือน นอกเขตเทศบาล 10,004 ครัวเรือนไม่มีน้ำประปาใช้ 2,207 ครัวเรือน

(3) โทรศัพท์

- มีชุมสายโทรศัพท์ 1 แห่ง

(4) การคมนาคม

- ทางบก การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัดรวมทั้งการคมนาคมภายในตำบลและหมู่บ้านมีรายละเอียด ดังนี้

1. ทางหลวงแผ่นดิน สายชุมแพ - หล่มสัก
2. ทางหลวงชนบท สายคอนสาร — ห้วยแก้ว
3. ทางหลวงชนบท สายคอนสาร — เชื้อนจุฬารักษ์
4. ทางหลวงชนบท สายคอนสาร — โลกสะอาด

สำหรับเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างตำบลและหมู่บ้านเป็นสภาพถนนลูกรัง จำนวน 117 สาย

1.9 สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพหลัก ได้แก่ เกษตรกรรม ประมาณร้อยละ 80 รับจ้าง ประมาณร้อยละ 15 และอื่นๆ ประมาณร้อยละ 5 โดยมีพืชเศรษฐกิจหลักที่เกษตรกรนิยมปลูกกัน ได้แก่

ที่	พืชเศรษฐกิจ	พื้นที่ปลูก/ไร่	ผลผลิตเฉลี่ย (ก.ก./ไร่)	จำนวนครัวเรือน ที่ปลูก
1.	ข้าว	70,369	393	8,415
2.	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	1,466	920	163
3.	ถั่วเหลือง	27,284	277	2,524
4.	มะขาม	6,709	300	1,341
5.	มะม่วง	3,983	1,000	996
6.	ยางพารา	1,200	-	-

1.10 สัตว์เศรษฐกิจ

สภาพการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรจะเป็นรูปแบบของการเลี้ยงเพื่อใช้งานและบริโภค ปัจจุบันเกษตรกรเริ่มหันมาเลี้ยงเพื่อการจำหน่ายมากขึ้น โดยมีข้อมูลดังนี้

สัตว์เลี้ยง	จำนวน (ตัว)
1. โค	3,273
2. กระบือ	1,092
3. สุกร	6,116
4. ไก่	142,317
5. เป็ด	11,600
6. เป็ดเทศ	69,194

มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้ใบอนุญาตดำเนินการและประกอบแล้ว จำนวน 2 แห่ง

ที่มา : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดชัยภูมิ

ไทคอนสารส่วนใหญ่เน้นถือศาสนาพุทธ มีภาษาที่พูดสื่อสารเป็นภาษาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากนี้ลักษณะการแต่งกายก็มีความเฉพาะเช่นกัน ในอดีตโดยผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงลายควบหรือที่เรียกว่า ชิ้นควบ และใส่เสื้อฝ้ายแขนกระบอกย้อมสีธรรมชาติ เช่น ย้อมคราม แต่ปัจจุบันเป็นการประยุกต์ใช้ผ้าไหมที่ตัดตามแบบสมัย ส่วนผู้ชายจะนุ่งโสร่ง ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อสีขาว โดยส่วนใหญ่จะใช้ ผ้าไหมและผ้าฝ้ายในการทอและตัดเย็บ นอกจากนี้ยังมีอาหารคาว-หวานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ได้แก่ ข้าวเหนียว ข้าวปลา และข้าวเหนียว หรือขนมนางเล็ด

[illegible]

2. ประวัติความเป็นมาของพื้นที่เป้าหมายการวิจัย

2.1 ประวัติหมู่บ้านนาเลา หมู่ 1 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

บ้านนาเลา หมู่ 1 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ เดิมเป็นส่วนหนึ่งของบ้านนาเกาะ หมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งพระ อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ เมื่อปี 2529 บ้านนาเลา โดยผู้ใหญ่ วัคชิน ประยูรชาญ ได้ปรึกษาหารือคณะกรรมการหมู่บ้าน และทำหนังสือไปยังกระทรวงมหาดไทย เพื่อขอตั้งหมู่บ้านใหม่และได้รับการรับรองเป็นหมู่บ้านนาเลา หมู่ 16 ตำบลทุ่งพระ อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ เหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านทุ่งนาเลา เนื่องจากทิศใต้ของหมู่บ้านมีน้ำผุดชื่อ “น้ำผุดนาเลา” ซึ่งเป็นน้ำผุดสายสำคัญที่ชาวบ้านใช้น้ำในการเพาะปลูก ชาวบ้านจึงเห็นพ้องกันตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อน้ำผุด และปี 2553 ตำบลทุ่งนาเลา ได้แยกการปกครองออกจากตำบลทุ่งพระ โดยมีกำนันคนแรกคือกำนันบุญถม ยศจรัส และเปลี่ยนการปกครองจากบ้านนาเลา หมู่ 16 เป็นหมู่ 1 ตำบลทุ่งนาเลา ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ภายหลังก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อปี 2529 บ้านนาเลามีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้าน จำนวน 5 ท่าน ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. นายวัคชิน ประยูรชาญ	ดำรงตำแหน่งเมื่อปี พ.ศ. 2529 — 2534
2. นายเสรี นราพล	ดำรงตำแหน่งเมื่อปี พ.ศ. 2535 — 2543
3. นายสง่า บุญโสภณ	ดำรงตำแหน่งเมื่อปี พ.ศ. 2544 — 2549
4. นายคำมาย คำเป้า	ดำรงตำแหน่งเมื่อปี พ.ศ. 2549 — 2550
5. นายเอกมัย แพงจันทร์	ดำรงตำแหน่งเมื่อปี พ.ศ. 2550 — ปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำผุดไหลผ่านพื้นที่สวนในหมู่บ้านทำให้ดินมีความชุ่มชื้น มีดินหมาก พลูเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญ นอกจากนี้ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชผักพื้นบ้านต่างๆในสวนหมากสวนพลู

ที่ตั้งและอาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านนาเกาะ ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านคลองดง ตำบลกอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านคลองบอน ตำบลกอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านน้ำพุหินลาด ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

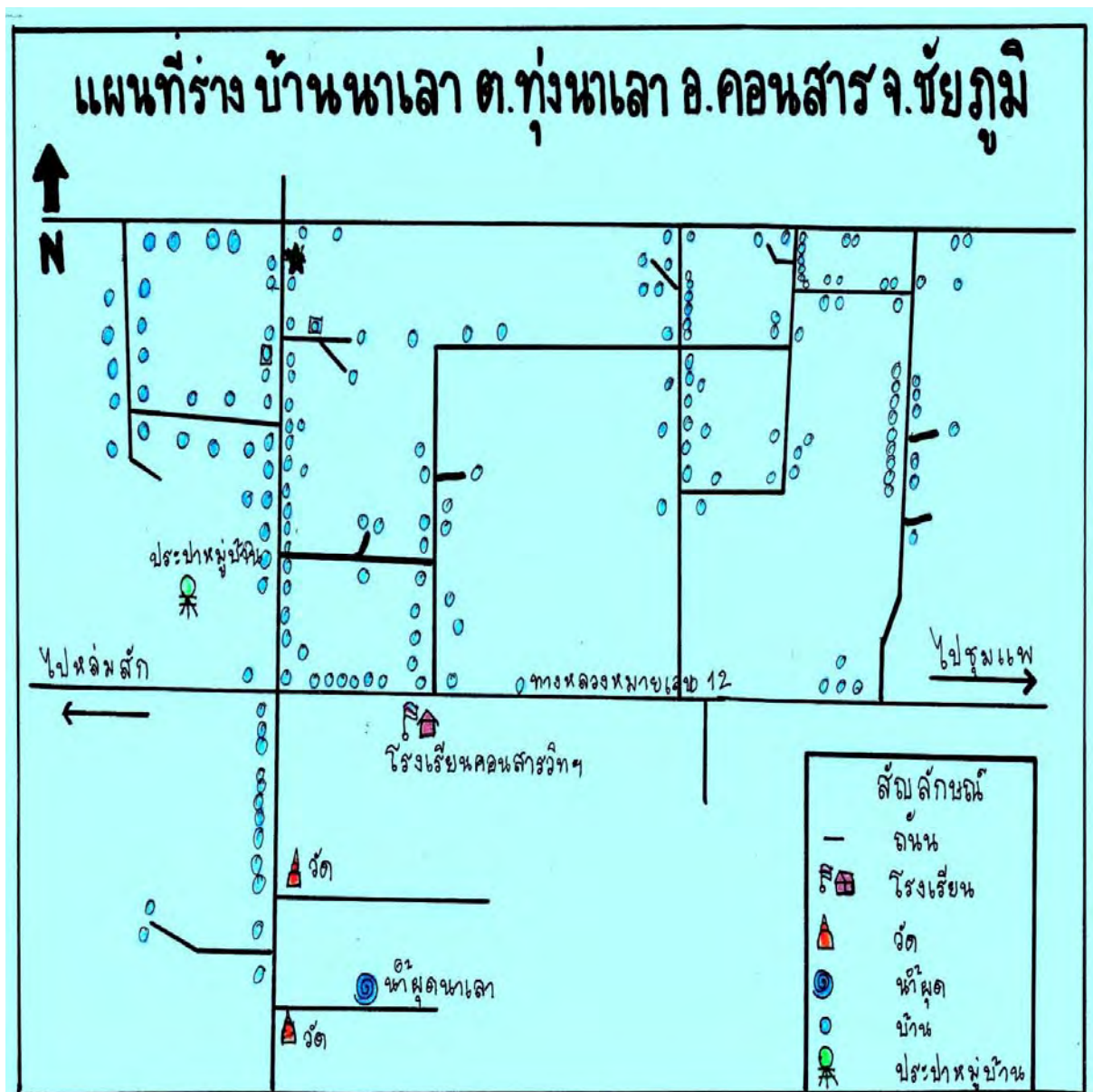
นอกจากนี้บ้านนาเลา หมู่ 1 มีจำนวนประชากร 227 หลังคาเรือน ประชากร 817 คน เป็นชาย 448 คน เป็นหญิง 423 คน

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านนาเลามีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ น้ำผุดนาเลา ที่เป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคตลอดปี ป่าภูซำผักหนามที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและเป็นที่เก็บหาของป่าของชาวบ้าน ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าว หน่วยงานราชการประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูซำผักหนามเมื่อปี พ.ศ. 2516

อาชีพหลักที่สำคัญของชาวบ้านนาเลา คือ อาชีพเกษตรกรรม พืชที่ปลูกมากเป็นอันดับ 1 คือ ข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น หอมก๊วย อ้อย พริก ถั่วเหลือง เป็นต้น ส่วนอาชีพเสริม คือ รับจ้าง

แผนที่ร่างแสดงขอบเขตพื้นที่บ้านนาเลา ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

2.2 ประวัติหมู่บ้านนาเกาะ หมู่ 7 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

บ้านนาเกาะเริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณ 160 ปีมาแล้ว บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นดินโป่ง (ดินที่มีรสเค็ม) และเป็นแอ่งน้ำที่สัตว์ต่างๆชอบมากิน เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า กระตัง สภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน ก่อนตั้งหมู่บ้านมีสภาพเป็นป่ารกทึบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด มีน้ำผุดน้ำซับหลายแห่ง คนกลุ่มแรกที่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน คือ นายภูมิ หรือหมื่นอร่ามคำแหง (หลวงพิชิตสงคราม) ขุนชำนาญไพรสนธ์ (พรานทองแดง) ขุนศรีอักษร (โอง เตียมภูเขียว) ทั้งสามคนอพยพมาจากบ้านเขาแหลม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยขุนศรีอักษรเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่ที่ 7 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ หลังจากนั้นมีการเลือกผู้ใหญ่บ้าน บ้านนาเกาะมีผู้ใหญ่บ้านทั้งสิ้นจากอดีตถึงปัจจุบันจำนวน 4 คน ได้แก่

1. นายชาล ด้านศัตรู
2. นายสังคม เต็มวงศ์
3. นายทวี ศรสะอาด
4. นายสมพร สาย้อง 2545 - ปัจจุบัน

ลักษณะทางภูมิประเทศและภูมิศาสตร์ของบ้านนาเกาะจะเป็นป่ารกทึบ เป็นเกาะอยู่กลางทุ่งนา และมีน้ำผุดธรรมชาติไหลผ่าน คือ น้ำผุดนาเลา จึงเป็นแหล่งพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งอาหารทางธรรมชาติ ชาวบ้านจึงปลูกหมาก พืช มะพร้าว และไม้ผลต่างๆในสวนหลังบ้าน มีน้ำผุดไหลผ่าน

ที่ตั้ง — อาณาเขต

บ้านนาเกาะ หมู่ 7 มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านโนนห้วยนา หมู่ 5 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านคลองคง หมู่ 9 ตำบลกอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านคลองบอน หมู่ 5 ตำบลกอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านน้ำพุหินลาด หมู่ 6 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

นอกจากนี้ชาวบ้านนาเกาะ หมู่ 7 มีจำนวนประชากร 171 หลังคาเรือน ประชากร 714 คน เป็นชาย 352 คน เป็นหญิง 362 คน

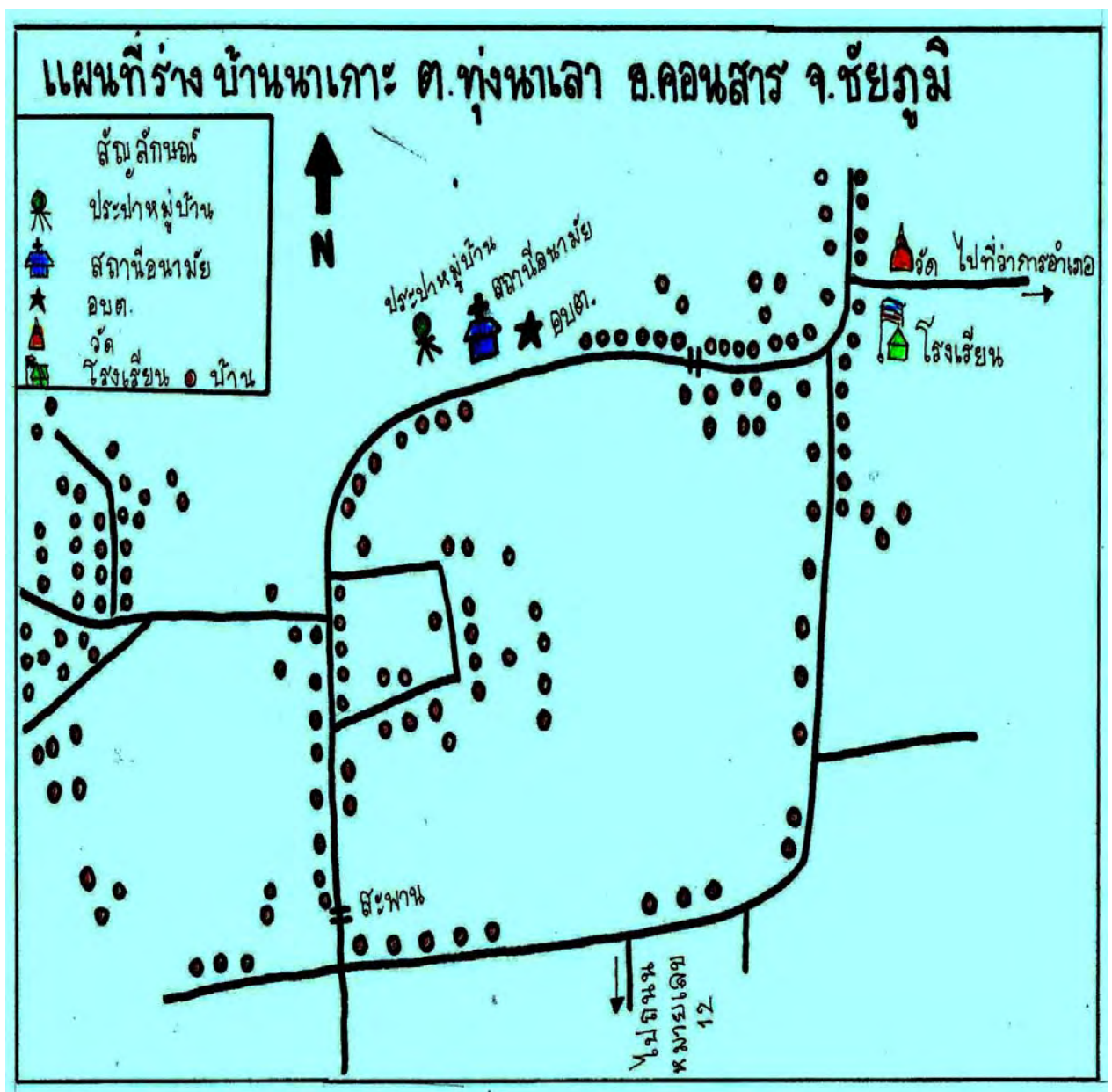
แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านนาเกาะมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ น้ำผุดนาเลา ที่เป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคตลอดปี

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักที่สำคัญของชาวบ้านนาเกาะ คือ อาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว และพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น หนาก อ้อย มะพร้าว เป็นต้น ส่วนอาชีพเสริม คือ รับจ้าง

แผนที่ร่างแสดงขอบเขตพื้นที่บ้านนาเกาะ ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

2.3 ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองคอนสาร

เมืองคอนสารเดิมเป็นป่าทึบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด มีลำห้วยหลายสาย น้ำผุดน้ำซับหลายแห่งไหลมาหล่อเลี้ยงพื้นที่บริเวณนี้จึงทำให้ป่าเขียวชอุ่มตลอดปี มีสัตว์นานาชนิด เช่น ช้าง แรด เสือ กวาง เก้ง และนกชนิดต่างๆอาศัยอยู่อย่างชุกชุม เดิมก่อนยุคสร้างบ้านแปงเมืองคอนสารนั้น สันนิษฐานว่ามีคนมาอาศัย และมีชุมชนก่อนแล้ว เพราะว่ามีซากปรักหักพัง แต่ก็ไม่ทราบแน่ชัดว่า อพยพไปเพราะเหตุใด มีซากปรักหักพังและโบราณวัตถุหลงเหลืออยู่ เช่น แท่นที่หล่อด้วยอิฐ ลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีใบเสมาลานรอบทั้งแปดทิศ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะแบบขอมผสมอยุธยา ก่อด้วยศิลาแลงถือปูนขนาดหน้าตัก 1.82 เมตร สูง 2.77 เมตร ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อพระประธานที่อุโบสถวัดเจติย และเจติยย่อมุมไม้สิบสองศิลปะสิบสองปันนา สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมจีน นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปขนาดเล็กที่ทำด้วยไม้ ครั้ง ดิน เขา งา เงิน ทองคำ ที่อยู่ตามถ้ำต่างๆปัจจุบันเหลือน้อย เนื่องจากถูกขโมยไปบ้าง และสูญสลายไปตามกาลเวลาบ้าง

การตั้งเมือง ประวัติเดิมหลวงวิจิตสงคราม หรือหมื่นอร่ามคำแหง (ต้นตระกูล ภูมิคอนสาร) ได้มาจากนครไทย และมาพึ่งพาบารมีของพระยาขัติยวงษา เจ้าเมืองหล่มสัก และมีหน้าที่ทางช้างทำจี๊ผึ้ง และหุงดินประสิ่ว เมื่อได้รับมอบหมายภารกิจหน้าที่แล้ว ท่านจึงได้หาสมัครพรรคพวกเดิมๆ ที่ได้รับราชการร่วมกันที่นครไทย ได้แก่ ขุนจงอาสา (ต้นตระกูล เรื่องเจริญ) ที่ความชำนาญด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีความรู้ด้านสมุนไพรเป็นอย่างดี ส่วนขุนชำนาญไพรสนต์(ต้นตระกูล บุญบำรุง)เป็นพรานใหญ่ที่ชำนาญในการเดินป่า และภารกิจหน้าที่ที่เจ้าเมืองขัติยวงษาได้มอบหมายก็ได้ผลดี แต่ก็มีคนที่ไม่พอใจในการทำงานของหลวงวิจิตสงคราม และหาทางกลั่นแกล้งอยู่เสมอ

จนในที่สุดหลวงวิจิตสงคราม ได้ถูกถอดถอนออกจากตำแหน่ง จึงทำให้ ขุนจงอาสา ขุนชำนาญไพรสนต์ ลาออกจากตำแหน่ง และเดินทางจากเมืองหล่มสัก ไปขอพึ่งบารมีเจ้าเมืองเพชรบูรณ์ แต่ก็ถูกกลั่นแกล้งตลอดมาจากเพื่อนร่วมงาน ทำให้เกิดความกดดันเป็นอันมาก จึงทำให้หลวงวิจิตสงครามเกิดความมูมานะและตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยว จึงเข้าเฝ้าถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 1 โดยรวบรวมสี่ผึ้ง ดินประสิ่ว และงาช้างตั้งแต่ 8 นิ้วขึ้นไป จำนวน 24 กิ่ง เพื่อเป็นบรรณาการในปีพุทธศักราช 2337

จากนั้นนายฉันทมรรคาพิเศษ ได้นำหลวงวิจิตสงครามเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลถวายบรรณาการ ณ ศาลาลูกขุนในพระบรมมหาราชวัง ทูลเล่าความเป็นไปให้ทรงทราบ และทูลอาสาทำอาหารด้วยจี๊ผึ้ง ดินประสิ่ว ภายในบริเวณทุ่งตะโหนด น้ำพุ ลำซุง ทุ่งพระ ภูเขียว ภูเวียง ซึ่งมีสภาพเป็นที่กว้างว่างเปล่าทูลเกล้าถวายทุกปี

ครั้นเมื่อวันอาทิตย์ เดือน 8 แรม 8 ค่ำ ปีชวด จศก จุลศักราช 1156 ปีเดียวกันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระกรุณาโปรดมีกระแสคำสั่งโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมให้ยกหมื่นอร่ามคำแหงออกจากความเป็นไพร่หลวงในกองพระยาทุกราษฎร์ และทรงพระราชทาน

ท้องตราพระราชสีห์เป็นตราคุ้มห้าม ทรงพระกรุณาแต่งตั้งให้หมื่นอร่ามคำแหงเป็นนายหมวดควบคุม หมื่น เล็ก สมัศพรพรคพวกและญาติพี่น้องออกไปรักษาป่าฝั่ และถ้ำมูลค้างคาวในบริเวณทุ่งตะโหนด น้ำพุ ลำซุง ทุ่งพระ ตลอดจนถึงแขวงลำภูหนองบัว (จังหวัดหนองบัวลำภูในปัจจุบัน) ภูเขียว ภูเวียง เมื่อหมื่นอร่ามคำแหงได้รับพระราชทานท้องตราแต่งตั้งอันสมบูรณ์แล้ว จึงพร้อมด้วยสหาย และสมัศพรพรคพวกออกเดินทางมุ่งสู่ท้องที่อันกำหนดในท้องตรานั้น จึงได้ดำเนินการปักเขตไว้ทั้ง 4 ทิศทางให้ตรงตามกำหนดไว้ในท้องตราที่ได้รับพระราชทานมาทุกประการ แล้วจึงอันเชิญท้องตราพร้อมด้วยแผนผังพื้นที่เข้าไปกราบเรียนต่อพระไกรสีหนาท เจ้าเมืองภูเขียว ให้ได้ทราบ และคัดลอกท้องตราพร้อมทั้งแผนผังไว้ จากนั้นหมื่นอร่ามคำแหงจึงได้อันเชิญท้องตรากลับสู่ภูมิลำเนาเดิม

อาณาเขตเดิมเมืองคอนสาร ตามปรากฏในบันทึกพระอุไรนพคุณ เจ้าเมืองคอนสารคนสุดท้ายว่า “ ทิศใต้ ทุ่งก้ามง ยางเก้านัน อันสามชุก ห้วยเชียง เถลียงเมย ห้วยกระดำ ทำอ้ายเสา ทิศเหนือ ดงลาน ช่องข้าวเม่า ผานกเค้า ภูชะแมง ภูดอกคู้ ภูโสมอยู่หน้า ภูฟ้าอยู่หลัง ยางเค้ง โป่งสะกาน

ทิศตะวันตก เป้นน้ำ ช้างตะลูด (เขตเมืองเพชรบูรณ์)

ทิศตะวันออก จดเขตเมืองยาง ของพระไกรสีหนาท เจ้าเมืองภูเขียว

(ชื่อสถานที่ต่างๆ ตามที่กล่าวมา อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา บางแห่งอาจเลือนหายไป)
การปกครองเมืองคอนสาร ก่อนที่จะเปลี่ยนการปกครองเป็น กิ่งอำเภอคอนสาร มีผู้ปกครองทั้งสิ้น 5 คน ได้แก่

1. หมื่นอร่ามคำแหง หรือหลวงวิจิตสงคราม
2. นายคำสอน(หลวงสิทธิสงคราม) บุตรหมื่นอร่ามคำแหง
3. นายบุญเกิด (พระพิทักษ์ สุวรรณจางวาง) บุตรหลวงสิทธิสงคราม
4. นายคงเมือง (หลวงอุไร นพคุณ) บุตรชายพระพิทักษ์ สุวรรณจางวาง
5. นายทองรัก (พระอุไรนพคุณ) บุตรพระพิทักษ์ สุวรรณจางวาง

เมื่อพระอุไรนพคุณ นายกองบ้านคอนสารได้บริหารราชการในฐานะเจ้าเมือง มาจนถึงช่วงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 กองบ้านคอนสารก็ถูกยุบเป็น 3 ตำบล คือ

1. ตำบลคอนสาร มีพระอุไรนพคุณ เป็นกำนันคนแรก ขึ้นอยู่กับอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ
2. ตำบลโนนห้วยนา มีขุนสมบัติวิเศษ เป็นกำนันคนแรก ขึ้นอยู่กับอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ต่อมาก็ถูกยุบเข้ากับตำบลคอนสาร เมื่อ พ.ศ. 2497 ประชากรตำบลคอนสารมีมากขึ้น ทางราชการจึงแยกเป็นตำบลทุ่งพระอีกตำบลหนึ่ง พ.ศ. 2501 ทางราชการจึงยกฐานะ

เป็นกิ่งอำเภอคอนสาร โดยรวมตำบลโนนคูณเข้ามาเพิ่มอีกตำบลหนึ่ง พ.ศ. 2502 ได้มีพระราชกฤษฎีกา ยกฐานะเป็นอำเภอคอนสารมาจนถึงทุกวันนี้

3. ตำบลโนนคอม มีนายปาน แสนดา เป็นกำนันคนแรก ขึ้นอยู่กับอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีกำนันติดต่อกันมาได้ 3 คน เมื่อทางราชการตั้งอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เมื่อมีประชากรมากขึ้นจึงยกฐานะขึ้นมาเป็นตำบลโนนคอมอีก และได้มาเป็นอำเภอภูพานจนถึงปัจจุบัน

อาณาเขตเมืองคอนสารตามที่นายบุญส่ง เชื้อไพบูลย์ และนายวัน เรืองเจริญได้รวบรวมไว้ช่วงปี 2506 ดังนี้

ทิศเหนือ จดลำน้ำพอง และบ้านนาฝิถอน (ปัจจุบัน คือ บ้านศรีฐาน อำเภอภูกระดึง) ซึ่งพระยาขัติยวงษา เจ้าเมืองหล่มสัก ได้แต่งตั้งให้ พรานพรหมมา เป็นนายหมวดรักษาป่าฝาง และ ถ้ามูลค้างคาวอยู่ที่นั่นแล้ว นัยว่าบ้านนี้มีผู้มาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกได้คานาไว้ พอรุ่งเช้าข่าวที่ปักดำไว้ก็หลุดลอยขึ้นมาอยู่เหนือน้ำเหมือนมีคนมาถอนขึ้น ได้ทดลองดูหลายครั้งก็เป็นเช่นเดิม จึงได้ย้ายไปทำนาในที่แห่งใหม่จึงทำได้ตามปกติ และยังเล่าต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้จะเท็จจริงประการใดก็เหลือที่จะเดาได้

ทิศตะวันออก จดกับหัวภูห่าน เมืองหนองคาย และอาณาเขตเมืองรัตนบุรี เวลานั้นเมืองรัตนบุรี ตั้งอยู่ที่บ้านแซ้วนา ตำบลพลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เวลานั้นแต่ได้ย้ายไปอยู่อีกแห่งหนึ่ง ที่บ้านอะไรจำชื่อไม่ได้อยู่ใกล้ภูเม็ง(ภูขาเตียง) จึงได้ขนานนามว่า เมืองมัญจาคีรี สมัยนั้นเมืองรัตนบุรี มีหลวงจำนง เป็นนายกอง ตามนัยแห่งคำฟ้องของขุนฤทธิ์ นายหมวดบ้านสามสวน ซึ่งขึ้นอยู่กับเมืองภูเขียวตอนหนึ่งความว่า “หลวงนพคุณว่าที่อุปฮาดเมืองภูเขียวได้มาตั้งเมืองมัญจาคีรีใหม่ โดยมีได้รับสัญญาบัตร ตั้งตนเป็นเจ้าเมืองมัญจาคีรี ตั้งให้หลวงจินดา กองเมืองชนบทเป็นอุปฮาด ตั้งให้หลวงจำนง กองเมืองรัตนบุรีเป็นราชวงศ์” ดังนี้ ตามตำแหน่งเจ้านายลาวสมัยนั้นต่อมาภายหลังได้ย้ายเมืองมาอยู่บ้านกุดปลาเค้า เปลี่ยนชื่อเมืองว่า “อำเภอภูค้ำ” ในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบใหม่ สมัยรัชกาลที่ 5 กาลต่อมาอีกไม่นานนักเปลี่ยนเป็น “มัญจาคีรี” เช่นเคยตามความนิยมของแต่ละยุคแต่ละสมัย และเรียกอำเภอมัญจาคีรี มาจนถึงทุกวันนี้

ทิศใต้ จดอาณาเขตบ้านเป่า เมืองภูเขียว ตามที่เล่าสืบต่อกันมาแต่โบราณว่า สมัยก่อน เมืองภูเขียวตั้งอยู่ที่บ้านเป่า ส่วนบ้านยางนั้นขณะที่หลวงวิจิตสงครามมาสืบหาสถานที่อันเหมาะแก่การตั้งบ้านเมือง ได้ไปดูอาณาบริเวณบ้านยางนี้ก่อน เพราะเป็นที่ราบลุ่มตามลำน้ำพรม ทั้งสองฟากฝั่งมีความอุดมสมบูรณ์ดี แต่ก็มีผู้มาตั้งบ้านอยู่แล้ว 7-8 หลังคาเรือน เมื่อเจ้าบ้านได้เห็นหลวงวิจิตสงครามกับพวกมาสู่สำนักของตนก็พากันดีใจเป็นอันมาก ทำการต้อนรับตามฐานะและเชื้อเชิญให้พักอาศัยตามสมควร เชิญชวนให้มาเป็นพรรคพวกด้วย แต่หลวงวิจิตสงครามไม่ยอมรับ เพราะมีความคิดจะตั้งบ้านเมืองของตนเช่นเดียวกัน จึงบ่ายเบี่ยงไต่ถามบริเวณที่ควรตั้งบ้านเมืองได้ต่อไป เจ้าบ้านก็แนะนำให้หลวงวิจิตสงครามได้ไปที่วัดภูทางทิศตะวันตกและทางทิศเหนือของบ้านเป่า

เห็นเป็นที่ว่างอยู่หลายตำบล เป็นที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ มีลำห้วยลำคลองหลายสาย และน้ำพุ น้ำซับ อยู่หลายแห่งเพียงพอที่จะทอดหรือระบายเข้าสู่ไร่นาในอนาคตได้ ประกอบกับพื้นที่ มีพืชพันธุ์นานา ชนิด ทั้งที่ใช้เป็นอาหารของมนุษย์ได้ และใช้ทำเป็นเครื่องใช้สอยขึ้นอยู่หนาแน่นคล้ายคลึงกับ ภูมิภาคบ้านเขาแหลม เมืองนครไทยถิ่นเดิมของท่าน

ทิศตะวันตก จดอาณาเขตเมืองภูเขียว และเมืองเพชรบูรณ์ต่อกันบริเวณลำห้วยอ้ายเสา และ อาณาเขตเมืองหล่มสัก ท้องที่อำเภอภูเวียงก็รวมอยู่ในอาณาเขตเมืองคอนสารนี้ด้วย

ความหมายของคำว่า **คอนสาร** ขุนวิเศษสมบัตินายกองสรรพเหตุ ได้เล่าสาเหตุที่หมื่นอร่าม คำแหง ตั้งชื่อบ้านว่า คอนสาร ให้ลูกหลานฟังและเล่าสืบต่อกันมาว่า เมื่อหมื่นอร่ามคำแหงได้เข้า เฝ้าพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯครั้งแรก พระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานท้องตราราชสีห์ ได้ดั่งกล่าว มาแล้วระเบียบการรับท้องตราจากพระเจ้าอยู่หัวในขณะนั้นมีอยู่ว่า ผู้ใดได้รับพระราชทานต้องใช้ พานแว่นฟ้าทูลสรีระหมอบเข้าไปรับเอาท้องตราหรือสารตรา เมื่อถวายบังคมลาออกมาพินหน้า พระที่นั่งแล้วเชิญพานแว่นฟ้านั้นระดับอกตรงหัวใจ แล้วเชิญสารตรามาจนถึงที่พัก สำหรับท่าน หมื่นอร่ามคำแหงจะเชิญพานสารตรานั้นตามระเบียบโดยตรงยอมเป็นไปได้น่ามาก เพราะระยะ ทางไกล ต้องใช้เวลาเดินทางร่วมสองเดือน จึงเอาแพรวชาวสะอาดห่อพานแว่นฟ้ารองสารตรา มา จนถึงที่พัก สำหรับท่านหมื่นอร่ามคำแหงจะเชิญพานสารตรานั้นให้เรียบร้อยแล้ว ใช้ตะพดของท่าน ซึ่งทำด้วยไม้แก้วลาย เป็นไม้คานคอนเอาพานใส่สารตรานั้นมาจนถึงเขตป่าฝั่งทุ่งตะโหนด หมื่น อร่ามคำแหง จึงถือเอาศุภนิมิตนี้เป็นชื่อของบ้านที่ตั้งใหม่ว่า “บ้านคอนสาร” ตั้งแต่นั้นมาจนถึงทุก วันนี้

ปัจจุบันได้มีการแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอคอนสาร มีพื้นที่ 8 ตำบล 1 เทศบาล ได้แก่ ตำบลคอนสาร ตำบลทุ่งพระ ตำบลทุ่งนาเลา ตำบลทุ่งลุยลาย ตำบลห้วยยาง ตำบลดงกลาง ตำบล โนนคูณ และเทศบาลตำบลคอนสาร (ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย 3 หมู่บ้าน 3 ตำบลโดยภาพรวม)

บ้านคอนสารได้จัดตั้งเป็นตำบลเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2540 มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	จรดบ้านเขินใต้ หมู่ 4 ตำบลโนนคอม อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น
ทิศใต้	จรดบ้านห้วยนาม่วง หมู่ 3 ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันออก	จรดบ้านนาเขิน หมู่ 1 ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันตก	จรดบ้านโนนห้วยนา หมู่ 6 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

เขตการปกครองบ้านคอนสาร มีการแบ่งเขตการปกครองเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ในเขต พื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลคอนสารและส่วนที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลคอนสาร

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลคอนสาร เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงบางส่วน โดยเฉพาะ บ้าน นาเขิน บ้านห้วยนาม่วง บ้านนาโปรง เป็นต้น

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของบ้านคอนสารคือ ลำน้ำเขิน และมีคลองน้ำผุดนาเลา ที่อดีตชาวบ้านได้ใช้น้ำในการเกษตร

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลัก คือ ทำการเกษตรทำนาเป็นหลัก และปลูกพืชอื่นเสริมหลังการเก็บเกี่ยว เช่น พริก อ้อย และถั่วเหลือง จะมีบางส่วนค้าขาย และรับราชการ ส่วนอาชีพเสริม คือ รับจ้างทั่วไป

2.4 ประวัติหมู่บ้านดงบัง หมู่ 1 ตำบลดงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

บ้านดงบัง เดิมชื่อ บ้านนาคง ผู้ก่อตั้งครั้งแรก คือ นายจอม เปี้ยพรม เป็นผู้นำชาวบ้านซึ่งย้ายถิ่นฐานมาจากนครไทย ลักษณะทางภูมิศาสตร์บ้านดงบัง จะเป็นป่าดงดิบจะมีไม้ใหญ่ เช่น ไม้พยุง ประดู่ เต็ง รัง ยางนา นอกจากนี้ยังมีสัตว์ป่ามากมาย เช่น ช้าง เสือ เก้ง กวาง ลิง ค่าง บ่าง ชะนี เดิมบ้านนาคงมี 15 ครอบครัว จากนั้นจึงได้มีการจัดหาพื้นที่ก่อสร้างวัด จึงพื้นที่ที่ป่าโนนลาน จึงได้ชื่อวัดว่า “วัดโนนลาน” และสร้างโรงเรียนขึ้นภายในวัดเมื่อปี พ.ศ. 2492 และได้เปลี่ยนชื่อจากวัดโนนลานมาเป็นวัดโคกก่อ บ้านนาคงมีผู้นำหมู่บ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน จำนวน 9 คน คือ

1. นายจอม เปี้ยพรม
2. นายฮ่อง เลิศคอนสาร
3. นายใบ ประภาณี
4. นายปุ่น ตรงประสิทธิ์
5. นายเช็น ตรงประสิทธิ์
6. นายสนม ต่ออำนาจ
7. นายผล ปราบพราน
8. นายแสนแสน บุญโสภิน
9. นายสมสมัย ประภาณี (คนปัจจุบัน)

อาณาเขตติดต่อ บ้านดงบังมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จรดบ้านทรายสะอาด หมู่ 5 ตำบลดงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศใต้	จรดบ้านฝายดินสอ หมู่ 3 ตำบลดงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันออก	จรดบ้านม่วง หมู่ 4 ตำบลดงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันตก	จรดบ้านน้ำพุปางวัว หมู่ 8 ตำบลคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
- ลักษณะภูมิประเทศของบ้านดงบัง เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงเปรียบเสมือนเป็นที่รับน้ำของอำเภอกอนสาร และลำน้ำเขิน ก่อนไหลต่อไปยังตำบลบ้านหัน อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

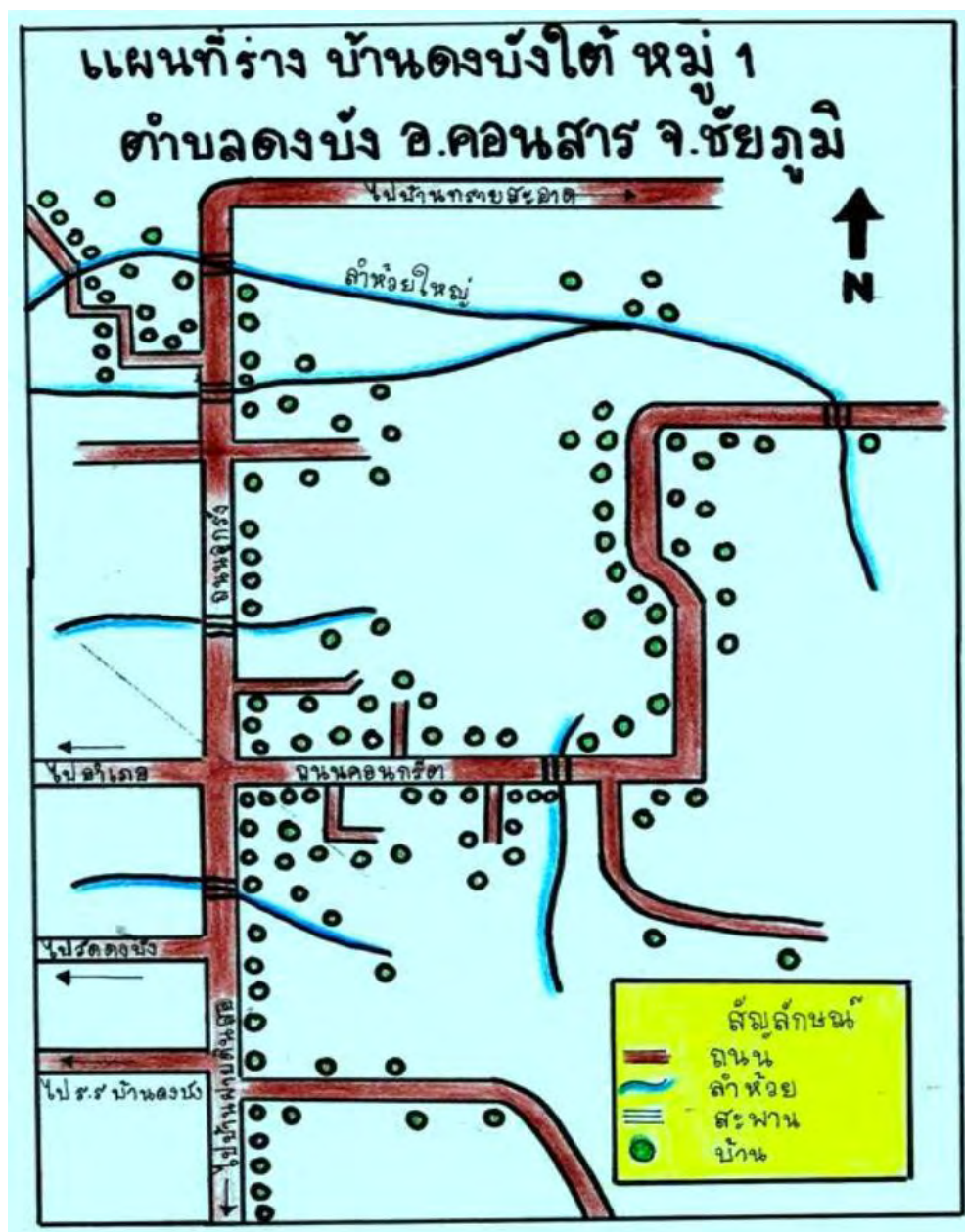
แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของบ้านดงบัง คือ ลำน้ำเซิน ที่ชาวบ้านได้ใช้น้ำในการทำเกษตร นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกันในตำบล คือ ป่าชุมชนโนนไม้สี และป่าชุมชนโคกหินขาว

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลัก คือ ทำการเกษตรทำนาเป็นหลัก และปลูกพืชอื่นเสริมหลังการเก็บเกี่ยว เช่น พริก อ้อย และถั่วเหลือง จะมีบางส่วนค้าขาย และรับราชการ ส่วนอาชีพเสริม คือ รับจ้างทั่วไป

แผนที่ร่างแสดงขอบเขตพื้นที่บ้านดงบังใต้ หมู่ 1 ตำบลดงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

ภายหลังที่นักวิจัยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสกว.แล้ว จึงได้มีงานดำเนินกิจกรรม และเกิดผลดังนี้

กิจกรรมที่ 1

ชื่อกิจกรรม : เวทีประชุมนักวิจัยแบบมีส่วนร่วม ณ อุทยานแห่งชาติน้ำหนาว

วันที่ 27 – 28 สิงหาคม 2550

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน
2. เพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่ และภารกิจในการศึกษาวิจัย
3. เพื่อส่งเสริมศักยภาพของนักวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย : ประกอบด้วย

1. ที่ปรึกษาโครงการ
2. นักวิจัยนำชุด 6 คน ร่วมกันนักวิจัยท้องถิ่น และนักวิจัยพิเศษเศรษฐกิจ รวมทั้งสิ้น 35 คน

ผลการดำเนินงาน

นักวิจัยได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของการเป็นนักวิจัย และเข้าใจในการเก็บข้อมูลชุมชน

บทเรียน

ควรที่จะมีการคุยกันเป็นประจำเพื่อทบทวนหรือถึงบทบาทและความเข้าใจในการทำงานในระยะยาว

กิจกรรมที่ 2

ชื่อกิจกรรม : ชี้แจงโครงการกับกลุ่มเป้าหมาย

วันที่ 11 กันยายน 2550

ณ บริเวณน้ำผุดนาเลา ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทำความเข้าใจกลับกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับโครงการที่จะลงไปดำเนินงาน

2. เพื่อกำหนดระยะเวลาในการศึกษาข้อมูล และดำเนินกิจกรรมภายใต้กรอบงานวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย : ประกอบด้วย

1. ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย
2. คณะนักวิจัย

สรุปผลการดำเนินงาน

มีชาวบ้านในพื้นที่เข้าร่วมรับรู้การทำงานวิจัยของนักวิจัยน้ำผุด และได้ข้อมูลเบื้องต้นระดับหนึ่งจากคำบอกเล่าและแลกเปลี่ยนข้อมูลของชาวบ้านในพื้นที่

บทเรียน

1. การเตรียมตัวของนักวิจัยยังไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถแบ่งบทบาทการทำงานได้อย่างลงตัวจึงเกิดการซับซ้อนในการทำงาน
2. มีข้อจำกัดในการประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลคอนสาร และตำบลทุ่งนาเลา ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

กิจกรรมที่ 3

ชื่อกิจกรรม : ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการน้ำผุดในอดีต

วันที่ 17 กันยายน 2550

สัมภาระ พ่อกม ภูมิคอนสาร บ้านคลองบอนตำบลคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ และตั้งวงคุยกันเล็กๆ 5-6 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ทราบถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญา ในการจัดการน้ำผุดในอดีต
2. เพื่อให้ทราบถึงเส้นทางเดินสายน้ำผุดในอดีต

กลุ่มเป้าหมาย : ประกอบด้วย

1. ชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทราบเรื่องราวน้ำผุด
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการดำเนินงาน

ได้มีการสืบค้นข้อมูลประวัติ และลงลึกมากขึ้นในฐานข้อมูลชุมชนเมืองคอนสาร มีข้อมูลการจัดการน้ำผุดในอดีตจนถึงปัจจุบันชัดเจน

บทเรียน

1. ใช้เวลาน้อยในการสืบค้นข้อมูล
2. ฤดูเป็นอุปสรรคในการทำงานลงพื้นที่ไม่สะดวก
3. ทีมวิจัยยังสามารถแบ่งบทบาทกันอย่างชัดเจน และไม่ได้เตรียมประเด็นคำถาม

กิจกรรมที่ 4

ชื่อกิจกรรม : ศึกษาสาเหตุ ปัจจัย ที่ทำให้เส้นทางน้ำและระบบการจัดการน้ำผุดดั้งเดิมหายไป

วันที่ 17 กันยายน 2550

สัมภาษณ์ พ่อคม ภูมิคอนสาร บ้านคลองบอนตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ พ่อหนูรัตน์ แดงผิว บ้านนาเกาะ ตำบลทุ่งนาเลา และพ่อรูป กุลด้วง บ้านเขินใต้ ตำบลคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาสาเหตุ ปัจจัย ที่ทำให้เส้นทางน้ำและระบบการจัดการน้ำผุดหายไป
2. เพื่อให้ชุมชนได้เห็นภาพรวมของปัญหาร่วมกัน

กลุ่มเป้าหมาย : ประกอบด้วย

ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย

สรุปผลการดำเนินงาน

ได้มีการสืบค้นข้อมูลประวัติ และลงลึกมากขึ้นในฐานข้อมูลชุมชนเมืองคอนสาร มีข้อมูลการจัดการน้ำผุดในอดีตจนถึงปัจจุบันชัดเจน

บทเรียน

1. ใช้เวลาน้อยในการสืบค้นข้อมูล
2. ฤดูเป็นอุปสรรคในการทำงานลงพื้นที่ไม่สะดวก
3. ทีมวิจัยยังสามารถแบ่งบทบาทกันอย่างชัดเจน และไม่ได้เตรียมประเด็นคำถาม

กิจกรรมที่ 5

ชื่อกิจกรรม : ค่าย “พาน้องนำสอยน้ำ”

วันที่ 18 มกราคม 2551

สถานที่: เส้นทางสายน้ำผุดนาเลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กเยาวชนได้เรียนรู้ระบบนิเวศ และรูปแบบการจัดการเส้นทางสายน้ำผุด
2. เพื่อให้เกิดการพัฒนาฐานข้อมูลในการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา

กลุ่มเป้าหมาย : ประกอบด้วย

1. เด็ก เยาวชน โรงเรียนบ้านคอนสาร บ้านนาเกาะ
2. นักวิจัย
3. ครู อาจารย์

สรุปผลการดำเนินงาน

มีจำนวนนักเรียนและคณะครูเข้าร่วมประมาณ 80 คน มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็น 4 ฐาน คือ ฐานบอกเล่าเรื่องราว ฐานสำรวจความหลากหลายของสายน้ำผุด ฐานรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลผ่านสื่อ และฐานนำเสนอ ซึ่งผลการดำเนินงานทำให้เด็กเยาวชนมีความเข้าใจเรื่องราวและข้อมูลเส้นทางน้ำผุด เห็นได้จากที่เด็กนำเสนอเรื่องราวผ่านภาพวาดถึงเส้นทางน้ำผุดและความหลากหลายของทรัพยากร และท้ายที่สุดคือกรนำเสนอถึงแนวทางในการจัดการน้ำผุดในมุมมองของเยาวชน และการเชื่อมโยงกลุ่มเด็กในโรงเรียนและเชื่อมโยงถึงรูปแบบการเรียนการสอนในโรงเรียนอีกด้วย

บทเรียน

1. การเตรียมงานกระชั้นชิด
2. การประสานงานยังไม่แม่นยำไหร่นัก
3. การแบ่งบทบาทการทำงานของทีมนักวิจัยยังไม่ชัดเจนทำให้การหนุนเสริมในกระบวนการค่ายไม่ค่อยรู้กันไหลเท่าที่ควร

กิจกรรมที่ 6

ชื่อกิจกรรม : เวทีตรวจสอบข้อมูล / วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน

วันที่ 1 ตุลาคม 2550 ณ ศูนย์นิเวศชุมชนศึกษา ตำบลคงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิและวันที่ 19 มีนาคม 2551 ณ หอประชุมโรงพยาบาลกอนสาร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนของข้อมูลให้เห็นภาพร่วมกัน
2. เพื่อเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย : ประกอบด้วย

1. ชาวบ้านในพื้นที่
2. สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการดำเนินงาน

เป็นการเปิดวงเล็กๆคุยกัน โดยครั้งแรกเป็นการประชุมเพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้ และ ทบทวนกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้ว ซึ่งข้อมูลที่ยังได้ไม่ครบต้องมีการลงไปเก็บตกเพิ่มเติม โดย นักวิจัยได้มีการวางแผนงานลงเก็บข้อมูลช่วงวันที่ 3-5 ตุลาคม 2550 และวางแผนการทำค่าย “พาน้องตามรอยน้ำ”

หลังจากนั้นครั้งที่ 2 จากที่ได้ลงไปเก็บตกเพิ่มเติมในพื้นที่จึงได้มีการสรุปข้อมูลเบื้องต้น และนำไปเสนอต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงได้ข้อเสนอเพิ่มเติมรวมทั้งเกิดแนวทางในการแก้ปัญหาและทำให้น้ำผุดกลับคืนมาเหมือนเดิม โดยมีทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นชอบด้วย ยกเว้นองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุม

บทเรียน

1. กิจกรรมที่จัดได้ตรงกับงานแถลงข่าวบุญเดือนสี่ จึงทำให้การเข้าร่วมขาดหน่วยงาน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ผู้นำชุมชน แต่ประสบความสำเร็จ คือ มีหน่วยงานที่หลากหลายมากกว่าชุมชนเข้าร่วม เช่น ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกอนสาร สถานีตำรวจภูธรอำเภอกอนสาร กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยชีวิตชัยภูมิ โรงพยาบาล ผู้นำชุมชนบางส่วน ฝ่ายปกครอง เป็นต้น

2. นักวิจัยอาจจะต้องมีการเตรียมการและประสานงานที่รัดกุมกว่านี้

กิจกรรมที่ 7

ชื่อกิจกรรม : ศึกษาการจัดการน้ำที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

วันที่ 22-24 สิงหาคม 2551 ณ ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง คอยปุย จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับพื้นที่ที่มีการจัดการน้ำโดยชุมชน
2. เพื่อเป็นการพัฒนารูปแบบและศักยภาพของชุมชนในการจัดการน้ำ

กลุ่มเป้าหมาย : ประกอบด้วย

1. ชาวบ้านในพื้นที่
2. สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการดำเนินงาน

การไปศึกษาดูงาน เรื่อง การจัดการน้ำที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ทำให้นักวิจัยได้ความรู้เรื่อง แบ่งปันน้ำ คือ การแบ่งช่วงใช้น้ำระหว่างพื้นที่บนเขา กับพื้นที่ราบ ได้ทราบปัญหาการใช้สารเคมี การแย่งชิงน้ำระหว่างนายทุนที่ทำรีสอร์ทกับชาวบ้านในหมู่บ้าน พบว่า รีสอร์ท 1 แห่งใช้น้ำเท่ากับ ชาวบ้าน 1 หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังรับรู้เกี่ยวกับการจัดการน้ำโดยการทำฝายชะลอน้ำซึ่งมีทั้งรูปแบบ ถาวร และใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้กลุ่มที่ไปดูงานได้รับความรู้ที่หลากหลายพอสมควร และเกิดความประทับใจ

บทเรียน

เกิดบทเรียนที่ดีมาก เพราะภายหลังจากกลับจากไปดูงานแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านลุ่มน้ำแม่ตาช้างมาแล้ว นักวิจัยมีการสรุปข้อมูลและหาวิธีทิศทางการจัดการน้ำในพื้นที่คอนสาร

กิจกรรมที่ 8

ชื่อกิจกรรม : ปฏิบัติการจัดการน้ำฝุดโดยรูปแบบดั้งเดิม

วันที่ 29 พฤษภาคม 2552

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการปฏิบัติการจัดการน้ำฝุดโดยรูปแบบดั้งเดิม
2. เพื่อฟื้นฟูรูปแบบการจัดการน้ำแบบดั้งเดิม

3. เพื่อให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากพื้นที่ต้นน้ำผุดจนถึงปลายน้ำ

กลุ่มเป้าหมาย : ประกอบด้วย

1. ชาวบ้านในพื้นที่
2. สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการดำเนินงาน

มีหน่วยงานรัฐและชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย รวมทั้งนักเรียนได้มาร่วมกันจัดทำเขตอนุรักษ์บริเวณหัวน้ำผุดนาเลา และมีการบวชป่าบริเวณหัวน้ำผุด รวมทั้งวางแผนการจัดการลอกคลองน้ำผุดให้ทันเวลาช่วงหน้าฝนนี้

บทเรียน

มีการนำเสนอแผนของอำเภอในการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบบริเวณน้ำผุด แต่ปัญหาคือวิธีคิดที่เชื่อมแผนงานกันระหว่างภาครัฐและประชาชนเนื่องจากหน่วยงานราชการจะคิด โดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่โดยรวมก็เป็นภาพความร่วมมือที่ดี

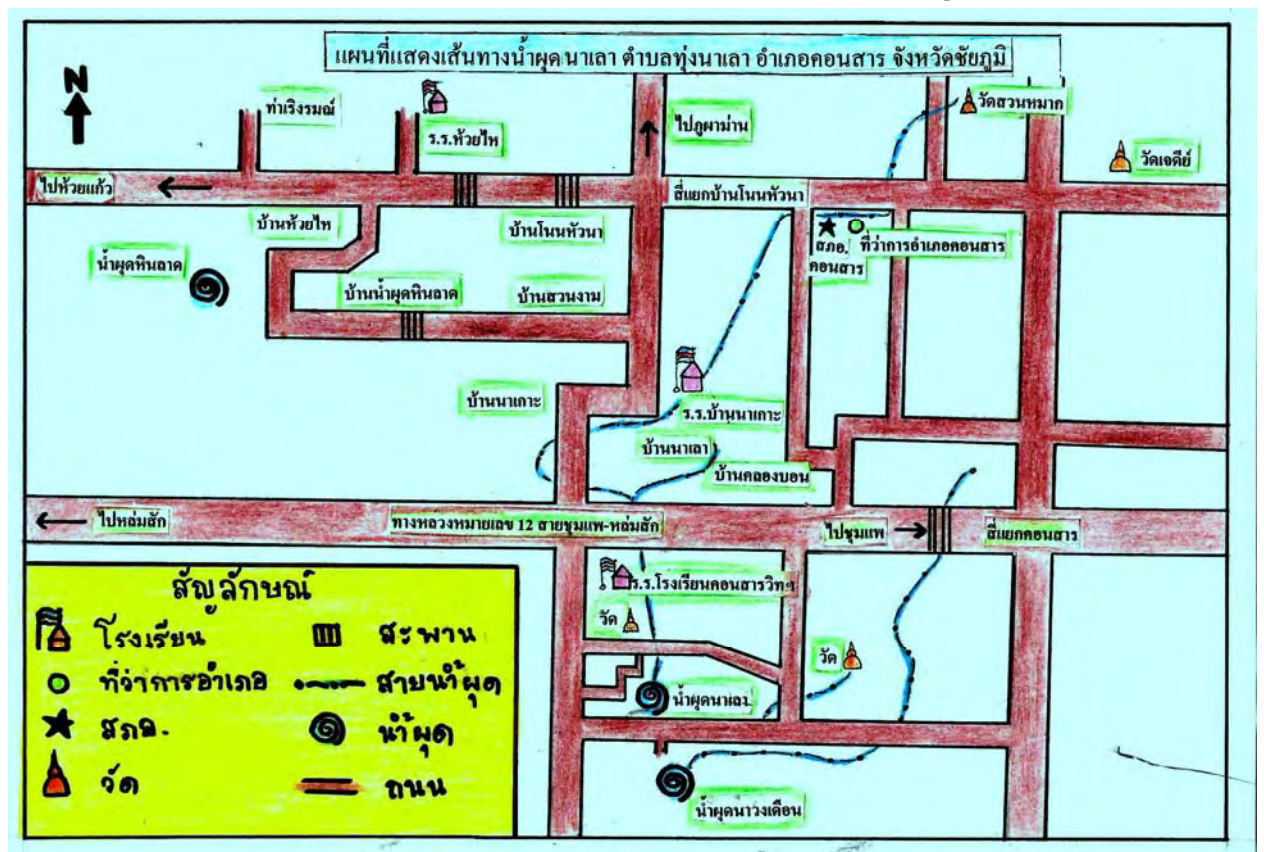
จากการดำเนินงานวิจัยตามรอยเส้นทางน้ำผุดทีมวิจัยได้มีการจัดกระบวนการ ดังที่ได้มีการสัมภาษณ์หัวหน้าทีมวิจัยคือพ่อหนูเมฆ ปลื้มวงษ์ ถึงกระบวนการทำงานว่า ก่อนทำกิจกรรมทีมวิจัยได้มีการเตรียมการวางแผนการดำเนินงานในทีมงาน มีการวางแผนแบ่งบทบาทการทำงานร่วมกัน รวมทั้งการประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายให้เข้าร่วมกิจกรรม ประสานงานกับวิทยากร และมีการประเมินผลการทำงานแต่ละกิจกรรมโดย หลังจากที่ทำการกิจกรรมเสร็จแล้วทีมวิจัยก็มีการสรุปการดำเนินงานในแต่ละครั้ง พร้อมทั้งมีการวางแผนการทำงานต่อไปนอกเหนือจากการทำกิจกรรมตามแผนงานวิจัย เช่นการประสานงานกับกลุ่มโรงเรียนในพื้นที่ เป็นต้น

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลของทีมนักวิจัยน้ำผุด พบว่าจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่หลายๆ ท่าน ต่างระบุตรงกันว่า เส้นทางสายน้ำผุดนาเลา ต้นน้ำจะอยู่บริเวณถ้ำสายใจในตำบลทุ่งลุยลาย อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นต้นน้ำเดียวกันกับถ้ำห้วยอิมิด ผ่านเส้นทางน้ำได้ดินภูเขา หินปูนภูเขาผักหนาม และมาผุดขึ้นที่น้ำผุดนาเลาผ่านโรงเรียนคอนสารวิทยาคมบรรจบกับบ้านคลองคง อีกส่วนหนึ่งไหลลงสระใหญ่และลอดผ่านถนนหมายเลข 12 สายชุมแพ-หล่มสัก ผ่านบ้านนาเลา บ้านนาเกาะ ไหลไปบริเวณหลังโรงเรียน ไหลผ่านหน้าสถานีตำรวจ ผ่านหน้าที่ว่าการอำเภอ ข้ามถนนผ่านโรงเรียนบ้านคอนสาร ไหลไปลงวัดสวนหมากและบ้านนาคง แล้วไหลลงลำน้ำเขินดังแผนที่

แผนที่ร่าง เส้นทางน้ำผุดนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

4.1 องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำผุด

ในอดีตน้ำผุดนาเลาจะมีความอุดมสมบูรณ์ไม่มีคลองส่งน้ำเหมือนปัจจุบัน แต่เป็นลักษณะน้ำที่ผุดขึ้นจากใต้ดินและไหลลาดไปทั่วบริเวณ สภาพบริเวณหัวน้ำผุดเป็นป่าไผ่ปกคลุมหนาแน่น (เป็นป่าช้าง ดงเสือ) มีต้นจำปาเป็นจำนวนมาก

ช่วงปีพุทธศักราช 2337 ช่วงต้นรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์หมื่นอร่ามคำแหงผู้ที่ได้มาตั้งเมืองคอนสาร ได้นำช้างม้าเข้ามาและเจอน้ำผุดดังกล่าว จึงทำให้เกิดการเดินทางต่อเนื่องไปมาระหว่างบ้านคอนสารและน้ำผุดนาเลา จึงทำให้เกิดคลองน้ำขึ้นตามรอยช้างนั่นเอง ในช่วงนั้นน้ำผุดได้ผุดประมาณ 7 รู บริเวณหัวน้ำผุดใส เวลาจ้องมองไปเหมือนกับมีแรงดึงดูดลงไปใต้น้ำ จึงสามารถมองเห็นกรวดทรายขาวสะอาด มีคลองซอยประมาณ 8 คลอง ปัจจุบันเหลือตาน้ำผุดเพียง 3 รูเท่านั้น

การใช้ประโยชน์จากน้ำผุด ในอดีตเป็นที่พักสำหรับพรานป่าหรือผู้ที่เดินป่าผ่านไปมาระหว่างพื้นที่ โดยใช้อาบและดื่มกิน ต่อมาเมื่อมีชุมชนและเกิดการขยายตัวของชุมชน จึงมีการแบ่งคลองซอยเพื่อนำผุดไปใช้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภค เช่น ชักผ้า ล้างถ้วย ล้างจาน ใช้อาบและใช้ในการเกษตร ริดสวนหมากสวนพลู ริดแปลงผักในสถานีตำรวจ และรวมทั้งช่วงที่เป็นเทศกาลสงกรานต์ก็จะใช้น้ำผุดเล่นกันสนุกสนาน

การจัดการใช้ประโยชน์จากน้ำผุดในอดีต น้ำผุดนาเลาที่ไหลผ่านหมู่บ้านต่างๆจะมีคลองซอยภายในและผ่านไปยังหมู่บ้านอื่นๆ จะไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลแต่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันแบ่งปันน้ำโดยการคุยขอกัน วิธีการ คือ จะเดินตามน้ำไปบอกเจ้าของแปลงที่อยู่ใกล้กันว่าวันนี้ขอน้ำเจ้าของแปลงที่น้ำไหลผ่านจะปิดคลองซอย เส้นหลักเพื่อให้ น้ำไหลไปยังแปลงใกล้เคียง โดยส่วนใหญ่จะใช้ระยะเวลา 5-6 วันจึงเปิดเส้นทางน้ำ เมื่อคนที่อยู่ใกล้ต้นน้ำใช้เพียงพอแล้วก็จะปิดทางน้ำที่ไหลเข้าสวนตัวเองปล่อยให้ไหลไปยังคนที่อยู่กลางน้ำและท้ายน้ำต่อไป เป็นอย่างนี้เรื่อยไปโดยไม่มีความขัดแย้ง

นอกจากนี้สมัยก่อนวัดดาวเรือง (วัดสวนหมากในปัจจุบัน) พระภิกษุจะมาขอน้ำใส่ในสระวัดก็จะมาขอโดยการปักไม้ผูกผ้าเหลืองไว้ เจ้าของสวนก็จะรู้ว่าพระต้องใช้น้ำก็จะปิดทางน้ำไว้รอสัก 5 - 6 วันถึงเปิดใช้ตามเดิม

การดูแลรักษา ชาวบ้านจะช่วยกันล่องคลอง คือ การลอกโดยใช้แรงงานคน (เอาแรงกัน) ช่วยกันโดยมีผู้เฒ่าผู้แก่จากบ้านกลาง(บ้านคอนสาร) สมัยนั้นคือ พ่อตัน เรื่องเจริญ(บิดาของอาจารย์ เสนาะ เรื่องเจริญ)เป็นผู้นำพา มีมิด จอบก็มาช่วยกันรื้อหญ้า ตัดรากไม้ที่ขวางทางน้ำออกเพื่อให้ น้ำไหลสะดวก ไม่มีการเอาเปรียบเพราะทุกคนรู้ว่าได้ใช้น้ำสายเดียวกัน จะทำกันปีละครั้ง ผู้นำหมู่บ้านจะพาลูกบ้านดำเนินการ ห่อข้าวไปกินร่วมกัน

ช่วงปี 2513 ได้มีการกันพื้นที่น้ำผุดให้เป็นพื้นที่สาธารณะ มีเนื้อที่ 23 ไร่

ปี 2520 ชาวบ้านคอนสารเริ่มไม่มีน้ำใช้อย่างเพียงพอ

ปี 2524 กำนันหาญ ประยูรชาญได้เสนอโครงการสร้างฝาย โดยของงบประมาณจากสภาตำบลทุ่งนาเลา ได้อนุมัติในการก่อสร้างฝายดังกล่าว และหลังจากนั้นชาวบ้านได้รับผลกระทบ คือน้ำไม่พอจึงได้ไปร้องเรียนนายอำเภอคอนสารและช่วยกันทูลฝายทิ้ง

ปี 2530 เป็นต้นมาคลองน้ำผุดก็ไม่ไหลสะดวกเหมือนเดิมเส้นทางน้ำถูกเปลี่ยนแปลง กรมทางน้ำเดิมบ้าง ลำคลองอุดตันบ้างแต่ก็ส่งผลให้พื้นที่เดิมบริเวณจากโรงเรียนบ้านนาเกาะขึ้นมาถึงบ้านคลองบอน หน้าสถานีตำรวจ หน้าว่าการอำเภอ และบริเวณวัดสวนหมาก เส้นทางน้ำได้เริ่มหายไปจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากน้ำผุด จะใช้ได้ในส่วนที่บ้านนาเกาะ บ้านนาเลา บ้านคลองบอนที่เส้นทางน้ำผุดไหลผ่านเท่านั้น การใช้ประโยชน์จะเป็นลักษณะการใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและใช้เพื่อเกษตรกรรมเป็นหลัก รวมทั้งบริเวณน้ำผุดจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปทั้งในเขตพื้นที่และนอกเขตพื้นที่ได้มาเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

การดูแลรักษาจะอยู่ในส่วนความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนาเลา จะไม่ได้มีการใช้กฎระเบียบในการจัดการน้ำเหมือนเช่นในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากการใช้ประโยชน์จะเป็นเฉพาะส่วนรายบุคคล และเป็นพื้นที่เฉพาะที่เส้นทางน้ำไหลผ่านเท่านั้น อีกทั้งเส้นทางเดิมที่เป็นคลองซอยเล็กๆก็ถูกถมหมดแล้วทำให้น้ำไหลวนอยู่เฉพาะบ้านนาเกาะบ้านนาเลาเท่านั้น

การดูแลรักษาน้ำผุดในปัจจุบันจะไม่มีคลองล่องคลอง หรือลอกคลองเหมือนเดิม เนื่องจากสายน้ำผุดไม่ได้ไหลตามสายน้ำเหมือนเดิม การขอน้ำตามน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ไม่มีเหมือนในอดีต แต่จะเป็นการแบ่งกันใช้ในส่วนหมากสวนพลูเฉพาะบ้านนาเกาะ บ้านนาเลาเท่านั้นรูปแบบการแบ่งน้ำจะเป็นการใช้กระสอบทรายกั้นคลองน้ำไว้และเปลี่ยนเส้นทางน้ำให้ไหลไปสวนอื่น ดังนั้นองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการจัดการน้ำผุดจะไม่ได้ใช้ในปัจจุบัน เพราะเส้นทางน้ำผุดที่เปลี่ยนไปรวมทั้งรูปแบบการใช้ประโยชน์จากน้ำผุดที่แตกต่างจากในอดีต

ประเพณีความเชื่อและข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับน้ำผุด

สายน้ำผุดที่เชื่อมร้อยวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีไทคอนสาร ชาวบ้านมีความเชื่อว่าน้ำผุด และคลองน้ำผุดเดิมมีพรายน้ำและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเจ้าของ หากปิดทางน้ำผุดจะมีอันเป็นไป ครอบครัวจะมีความสุขความเจริญ ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 จะมีพิธีบวงสรวงเจ้าปู่รักษาน้ำผุดทุกปี

สมัยก่อนมีความเชื่อว่า ปู่้ำผุด เป็นผู้อารักเขต มีเรื่องเล่าว่า หากมีใครผ่านไปผ่านมาพุดลำเนียงไทได้ (ลำเนียงไทได้ หมายถึง คำพุดลาวอีสาน) จะมีอันเป็นไปจับไข้หัวโกรนเลยทีเดียว เดิมบริเวณน้ำผุดจะมีป่าธรรมชาติปกคลุมหนาแน่นมาก โดยเฉพาะต้นจำปา ป่าไผ่ และน้ำผุดจะไม่มีการนำน้ำไปทั่วธรรมชาติ ชาวบ้านจะมีความเคารพยำเกรงเจ้าปู่้ำผุดมีความศักดิ์สิทธิ์มาก มีเรื่องเล่าว่า ที่หัวน้ำผุดจะมีขอนไม้และก้อนหินศักดิ์สิทธิ์ ทุกวันขึ้น 9 เดือน 6 จะต้องมีการสรงน้ำเจ้าปู่้ำผุด มีการเซิ้งตีฆ้องผ่านมาตามเส้นทางเดิม ศาลเจ้าพ่อ้ำผุดจะตั้งอยู่บ้านผู้ใหญ่สง่า บ้านนาเลา ต่อมาจึงอัญเชิญมาไว้ที่น้ำผุด ก็จะมีหลายเจ้าพ่อที่เป็นอารักบ้าน การเลี้ยงเจ้าพ่อจะเลี้ยงพร้อม

กัน คือ ศาลเจ้าพ่อเหล็กชี อยู่บ้านโนนห้วยนา ศาลเจ้าพ่อโ曖 อยู่บ้านห้วยแล้ง ศาลเจ้าพ่อไก่อ้ม อยู่บ้านห้วยนาม่วง ศาลใหญ่เจ้าพ่อผาแดง อยู่ที่วัดสวนหมาก ก็จะมารวมตัวกันที่น้ำผุด มีการแสดงร้องรำทำเพลงสนุกสนาน โดยผ่านร่างทรงของเจ้าพ่อและมีการจุดบั้งไฟบวงสรวงด้วย

อย่างไรก็ตามประเพณีความเชื่อดังกล่าวยังถูกนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการเลี้ยงเจ้าพ่อที่ดูแลรักษาน้ำผุดและเจ้าพ่ออารักบ้าน โดยมีการรักษารูปแบบการบวงสรวงไว้เช่นในอดีต คือการบวงสรวงจะมีนางเทียม หรือคนทรง จะแต่งกายด้วยเครื่องแบบสมัยโบราณ เป็นเสื้อและผ้าซิ่นสีแดง มีผ้าคล้องคอ และโพกหัว เครื่องบวงสรวงจะประกอบด้วย เหล้าไห ไก่ตัว ดอกไม้ธูปเทียน แต่งขัน 5 น้ำหอม และชาวบ้านที่เป็นผู้เข้าร่วมพิธีบวงสรวง จะมีดนตรีหนึ่ง กลอง และแคน ประกอบการบวงสรวงดังกล่าว ซึ่งถือว่ายังคงรักษารูปแบบและช่วงเวลาที่ต้องบวงสรวงไว้

4.2 สาเหตุ ปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงเส้นทางน้ำผุด

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้นักวิจัยพบว่า มีสาเหตุหลักๆที่ทำให้ น้ำผุดนาเลาหายไป ซึ่งมีสาเหตุหลัก 6 ประเด็นด้วยกันตามนี้ ได้แก่

1. มีกำแพง/ฝายปูนกั้น เพราะการที่ฝายปูนกั้นจะทำให้ น้ำไหลไม่สะดวกและเศษตะกอนดินที่ออกจากตาน้ำจะเข้าไปทับถมและปิดกั้นตาน้ำเหมือนเดิม
2. ป่าต้นน้ำเปลี่ยนแปลง คือ มีการทำลายป่าต้นน้ำ โดยมีการสัมปทานโรงโม่ เนื่องจากต้นน้ำของน้ำผุดมาจากถ้ำสายใจ ตำบลทุ่งลุยลายและเส้นทางน้ำได้ดินไหลผ่านบริเวณเทือกเขาภูซำผักหนาม การระเบิดหินก็มีความเป็นไปได้ในการทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือนและชั้นหินทรุดตัวปิดทางน้ำไว้ทำให้ น้ำไหลไม่สะดวก หรือแม้กระทั่งทำให้ปิดทางตามน้ำบริเวณนั้นๆ
3. ปลุกพืชทำการเกษตรมากบริเวณน้ำผุด และบริเวณที่น้ำผุดไหลผ่าน ทำให้น้ำถูกดึงไปใช้มาก เช่น มีชาวบ้านที่มีที่ดินใกล้บริเวณน้ำผุด ใช้เครื่องสูบน้ำสูบน้ำจากหัวน้ำผุด ขณะเดียวกันบริเวณที่น้ำผุดไหลผ่านก็เกิดคลองขอยมากมาย เพื่อดึงน้ำเข้าพื้นที่ตัวเอง โดยไม่มีการจัดการร่วมกัน วัฒนธรรมการตามน้ำซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการน้ำแบบดั้งเดิมของชุมชนไทคอนสารที่ได้ใช้น้ำผุดนาเลาก็ได้เลือนหายไปบางแห่งน้ำจึงไม่ไหลผ่าน
4. เปลี่ยนเส้นทางน้ำ/ถมเส้นทางเดิม เป็นสาเหตุหนึ่ง เช่น คลองหน้าที่ว่าการอำเภอก็ถูกถม ไม่มีร่องรอยของคลองเดิม เป็นสาเหตุทำให้หนึ่งที่ทำให้ น้ำผุดไม่สามารถไหลผ่านได้
5. ขาดการดูแลเอาใจใส่คลองน้ำ เมื่อน้ำไหลไม่สะดวกหรือไม่ไหลผ่าน การดูแลก็ปล่อยปละละเลยปล่อยให้เศษดินเศษวัชพืชปกคลุมและตื้นเขินในที่สุด

6. ถนนหมายเลข 12 สายชุมแพ-หล่มสัก ทำให้การระบายน้ำจากน้ำผุดไม่สะดวก ทางน้ำแคบกว่าเดิมและต้องแบ่งหลายคลองทำให้แรงน้ำส่งช้าลง

ผลกระทบด้านสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ภายหลังจากการหายไปของน้ำผุด

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กล่าวคือจากเดิมสมัยเมื่อน้ำผุดไหลผ่านสวนหลังบ้าน สวนหลังบ้านเปรียบเสมือนซูเปอร์มาเก็ตขนาดใหญ่ที่มีพืชผักพื้นบ้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ผักหนาม ผักกูด ข่า มะเขือพวง ปลาหลากหลายชนิดพันธุ์ มีทั้งกุ้ง หอย ปู ความอุดมสมบูรณ์ที่มีน้ำผุดไหลผ่านถือเป็นแหล่งอาหาร มีดินหมาก เฝื่อน มะพร้าว ใฝ่เลียง ข่า ผักกูด ผักหนาม ต้นบั้งนึ่ง มะเขือพวง กระเพรา โหระพา แมงลัก จำปาขาว ปูหิน ปลาชิว ปลาช่อน ปลาหมอ แมลงปอ ฯลฯ ชาวบ้านจะมีรายได้จากการขายพืชผักต่างๆ เหล่านี้ เมื่อน้ำผุดไม่ไหลผ่านสวนหลังบ้านหายไป กลายเป็นที่ว่างเปล่าปลูกอะไรไม่งาม เนื่องจากขาดน้ำ นอกจากนี้แหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้านก็หายไปด้วย ความมั่นคงทางอาหารที่เป็นพืชผักดั้งเดิมและสัตว์น้ำที่เป็นอาหารของชาวบ้านลดลง เช่น ปลากัง กุ้งฝอย ปลาหมอ ผักกูด ผักหนาม ไม่มีไว้ให้เก็บขายเพื่อเป็นรายได้อีกต่อไปและหายากขึ้น จะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านซื้ออาหารจากรถสามล้อขายกับข้าวแทนที่อาหารจากสวนหลังบ้าน

2. ผลกระทบด้านสังคม วิถีวัฒนธรรม

นอกจากนี้รูปแบบการตามน้ำ ความสัมพันธ์แบบพี่น้องเครือญาติก็ไม่เหมือนเดิม สังคมชนบทกลายเป็นต่างคนต่างอยู่ไม่ปรียาหารื้อกันเหมือนเดิม ไทคอนสารใช้ชีวิตแบบเร่งรีบเกินไป (เข้าสู่สังคมทุนนิยม บริโภคนิยม)

3. ผลกระทบต่อคนในชุมชน

สิ่งที่เห็นได้ชัดเจน คือ การพบปะกันระหว่างชุมชนห่างหายไป ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่มีเหมือนเดิม เช่น เห็นได้จากการเข้าไปขอเก็บผัก เก็บหมากในสวน หรือการหาปลาในคลองน้ำผุดจะขอกันไม่ได้เหมือนเดิม กฎกติกาที่เคยใช้ร่วมกันในการแบ่งปันน้ำไม่มีเหมือนเดิม ทุกคนหากอยากใช้น้ำต้องระบายน้ำกันเอง ใครเอาได้มากก็ไม่มีแบ่งปันกัน ไม่มีการตามน้ำเหมือนเดิม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนก็ค่อยเลือนหายไปด้วย

4.3 รูปแบบแนวทางการฟื้นฟูการจัดการน้ำผุด

ผลจากการศึกษาวิจัย ทีมวิจัยมีข้อเสนอรูปแบบแนวทางการฟื้นฟู และการจัดการน้ำผุดที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับระบบนิเวศเดิมในท้องถิ่นดังนี้ คือ

1. มีการทะลายสิ่งกีดขวางทางน้ำผุด คือ ทุบก้าแพงกั้นบริเวณหัวน้ำผุด เพื่อไม่ให้ปิดกั้นทางน้ำ

2. ให้มีการลอกคลองน้ำผุดเดิมโดยใช้แรงงานคน เพื่อให้ น้ำไหลไปถึงบ้านคอนสารเหมือนเดิม หลังจากนั้นจะมีการลอกคลองทุกปีให้เป็นประเพณีที่ทำสืบต่อกันมา
3. จัดให้มีกฎกติกาในการจัดการน้ำ ในรูปแบบคณะกรรมการชาวบ้านที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและกลุ่มผู้ใช้น้ำ
4. อนุรักษ์หัวน้ำผุดไม่ให้คนหรือนักท่องเที่ยวลงไปอาบเล่น โดยการกั้นพื้นที่ดังกล่าวไม่ให้คนลงไปเล่น รวมทั้งมีการตั้งกฎกติกาในการดูแลรักษาร่วมกัน
5. มีการปลูกป่าบริเวณหัวน้ำผุด โดยเฉพาะพันธุ์ไม้ท้องถิ่นพื้นบ้านดั้งเดิมเป็นหลัก
6. ให้มีการขายร้านอาหารที่บริเวณน้ำผุดออกมาด้านนอก บริเวณที่จัดระเบียบไว้ให้เพื่อเป็นการรักษาความสะอาดบริเวณหัวน้ำผุด
7. จัดพิธีบวงสรวงศาลเจ้าปู่ น้ำผุดทุกปี

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรอยเส้นทางน้ำผุด กรณีศึกษาการจัดการน้ำผุดนาเลา ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ เป็นการศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำผุดในอดีต ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวจะเห็นชัดเจนถึงเส้นทางสายน้ำผุดจากต้นน้ำถึงปลายน้ำ รวมทั้งสาเหตุเงื่อนไขปัจจัยในการหายไปของเส้นทางน้ำผุด อย่างไรก็ตามภายหลังจากการดำเนินการวิจัยดังกล่าว สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งระหว่างการวิจัย และหลังการวิจัยล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดีที่ตามมา เนื่องจากการให้ความสนใจของเครือข่ายภาคีในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน เจ้าหน้าที่ตำรวจ องค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนฝ่ายปกครองบางส่วน รวมทั้งชาวบ้านในตำบลคอนสาร และตำบลทุ่งนาเลา ซึ่งทุกคนมีความต้องการอยากให้เห็นสายน้ำผุดไหลถึงกันเหมือนในอดีต รวมทั้งอยากเห็นการล่องคลองน้ำผุดเหมือนที่ผ่านมา

นอกจากนี้ผลจากการดำเนินงานมีการจัดทำเขตอนุรักษ์ที่บริเวณน้ำผุดนาเลา และมีการต่อขยายแผนระดับอำเภอในการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณน้ำผุดนาเลาเป็นงบประมาณ 5 ล้านบาท เทศบาลตำบลคอนสารมีแผนในการพัฒนาคลองคลองน้ำผุด

อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานสิ่งที่ไม่สามารถดำเนินการได้สะดวก คือ ความร่วมมือจากภาคีท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบล ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี และสมาชิกสภามหควาระต้องมีการเลือกตั้งใหม่ทำให้เกิดช่องว่างในการประสานงาน

รวมทั้งการดำเนินงานในระดับอำเภอ ไม่ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการเสนอแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำผุด แต่กลายเป็นแผนที่เสนอโดยฝ่ายปกครอง แล้วมาแจ้งให้ประชาชนได้ทราบ ถือว่าเป็นข้อจำกัดในการดำเนินงาน

นอกจากนี้ผลจากการดำเนินกิจกรรมในการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลทำให้ค้นพบว่า ในด้านของความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าหน้าที่ที่รักษาน้ำผุดลดลง ทั้งนี้เนื่องจากการลงไปเล่นน้ำของนักท่องเที่ยว การมีร้านอาหารและทิ้งขยะลงไปแม่น้ำลำคลองทำให้น้ำผุดสกปรกและทิวทัศน์ริมฝั่งน้ำผุดไม่สะอาดตา จึงเกิดข้อเสนอแนะในการจัดการน้ำผุดดังนี้

ข้อเสนอจากค่าย “พาน้องนำสอยน้ำ”

1. ไม่ปิดกั้นทางน้ำ
2. ไม่ทิ้งเศษขยะหรือสารเคมีลงในลำห้วย
3. ช่วยกันปลูกป่าต้นน้ำ
4. ขุดลอกทำความสะอาดแหล่งน้ำโดยใช้แรงงานคน
5. ไม่ลงไปเล่นที่หัวน้ำผุด เนื่องจากรักษาความเชื่อของบรรพบุรุษ
6. จับสัตว์น้ำในลำห้วยอย่างถูกวิธี

7. ช่วยกันตั้งกฎกติกา กฎระเบียบในการใช้น้ำ
8. ให้มีการดูแลรักษาลำห้วยโดยชุมชนร่วมกัน
9. ช่วยกันฟื้นฟูแหล่งน้ำ

ข้อเสนอแนะของชุมชนต่อการจัดการน้ำผุดดังนี้

1. ให้รื้อฝายออก
2. ลอกคลองโดยใช้แรงงานคนตามลำคลองธรรมชาติ
3. ปรับปรุงบริเวณหัวน้ำผุดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้พันธุ์ไม้ดั้งเดิม
4. กำหนดกฎกติกาในการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาาร่วมกัน
5. จัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกัน
6. จัดเวทีระดับอำเภอ
7. จัดเวทีกินข้าวแลง โตความหลัง ฟังเสียงแคน
8. เอาบุคลากรไปสอออกไป
9. จัดพื้นที่การค้า/การท่องเที่ยวให้เหมาะสม

นอกจากนี้ชุมชนได้มีการเสนอรูปแบบการจัดการน้ำแบบดั้งเดิม

1. ขอน้ำแบ่งปันกันคนละ 1 อาทิตย์
2. ช่วยกันลอกคลองและดูแลรักษา 1 ครั้ง/ปี

ยังเฝ้ามองข้อเสนอแนะดังกล่าว ทีมวิจัยได้นำไปประชาคมระดับอำเภออีกครั้ง โดยผ่านเวทีสัมมนาเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาร่วมรับรู้และหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอในเชิงนโยบาย

1. ควรมีกระบวนการจัดทำแผนการจัดการน้ำผุดในระดับอำเภอ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหนุนเสริมแผนการจัดการน้ำผุดนาเลา โดยองค์กรประชาชนและนาร่องให้เกิดการขยายผลของการนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำโดยชุมชนไปปรับใช้ในพื้นที่อื่นๆให้เกิดความเหมาะสมต่อไป
3. ในการจัดการวางแผนพัฒนาของรัฐควรเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้น

บรรณานุกรม

กลุ่มวิชาโบราณคดี สำนักงานกรมศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา,2548 รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีในเขตอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ (เอกสารอัดสำเนา)

ศรีศักร วัลลิโภดม,2538.แองอารยธรรมอีสาน แฉหลักฐานโบราณคดี พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน

องค์การบริหารส่วนตำบลคอนสาร,ไม่ระบุปีที่พิมพ์.แผนพัฒนาสามปี(2551-2553)

องค์การบริหารส่วนตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

องค์การบริหารส่วนตำบลคงบัง,ไม่ระบุปีที่พิมพ์.แผนพัฒนาสามปี(2551-2553) องค์การบริหารส่วนตำบลคงบัง อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนาเลา,ไม่ระบุปีที่พิมพ์.แผนพัฒนาสามปี(2551-2553)

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนาเลา อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

เจ้าอธิการไพรัตน์ อภินัน.โท,2548 ประวัติเมืองคอนสาร โบราณสถาน โบราณวัตถุ (เอกสารถ่ายสำเนา)

คณะกรรมการแผนพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเมืองไทยแข็งแรง หมู่ที่ 1,2550.แผนพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเมืองไทยแข็งแรง บ้านนาเลา หมู่ที่ 1 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ พ่อหนูรัตน์ แต่งผิว ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านเลขที่ 192 หมู่ 7 บ้านนาเลา ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

ภาคผนวก

ประวัตินักวิจัย

โครงการศึกษาวิจัยตามรอยเส้นทางน้ำผุด

กรณีศึกษาการจัดการน้ำผุดนาเลา ตำบลคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

1. นายหนูเมฆ ปลื้มวงษ์

อายุ 53 ปี เกิดเมื่อวันที่ 2 เดือนมิถุนายน ปี พ.ศ.2499

บ้านเลขที่ 77 หมู่ 4 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

การทำงาน

- หัวหน้าโครงการวิจัยน้ำแล้ง
- ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 4 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

2. นางหนูเพชร เชื้อไพบูลย์

อายุ 46 ปี เกิดเมื่อวันที่ 8 เดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ.2506

บ้านเลขที่ 70 หมู่ 1 ตำบลดงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- ปกศ.สูง วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์

การทำงาน

- เคยทำงานอยู่ในกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอำเภอกอนสาร
- ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ตำบลดงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

3. นายวิชัย หยุตรมย์

อายุ 32 ปี เกิดเมื่อวันที่ 3 เดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ.2520

บ้านเลขที่ 124/1 หมู่ 8 ตำบลคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- ปัจจุบันกำลังศึกษา กศน.อำเภอกอนสาร

การทำงาน

- เจ้าหน้าที่ศูนย์นิเวศชุมชนศึกษา
- ผู้ปฏิบัติงานเครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน

4. นายโกมินทร์ เรืองเจริญ

อายุ 43 ปี เกิดเมื่อวันที่ 20 เดือนมีนาคม ปี พ.ศ.2510

บ้านเลขที่ 53 หมู่ 1 ตำบลคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- ปัจจุบันกำลังศึกษา ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

การทำงาน

- คณะกรรมการการศึกษาพื้นที่ เขต 5
- ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ตำบลคงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

5. นายสมสมัย ประภาศรี

อายุ 39 ปี เกิดเมื่อวันที่ 8 เดือนมีนาคม ปี พ.ศ.2513

บ้านเลขที่ 22 หมู่ 1 ตำบลคงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- ปัจจุบันกำลังศึกษา ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

การทำงาน

- ที่ปรึกษายูวเกษตร คณะกรรมการสาขาลุ่มน้ำชี

6. นายชัชวาลย์ บุญสนอง

อายุ 43 ปี เกิดเมื่อวันที่ 8 เดือนสิงหาคม ปี พ.ศ.2509

บ้านเลขที่ 96 หมู่ 1 ตำบลคงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 กศน.อำเภอกอนสาร

การทำงาน

- ดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

7. นายแก้ว ตรึงศักดิ์

อายุ 57 ปี เกิดเมื่อวันที่ 3 เดือนเมษายน ปี พ.ศ.2495

บ้านเลขที่ 29 หมู่ 2 ตำบลคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กศน.อำเภอกอนสาร

การทำงาน

- อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 บ้านคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
- ปัจจุบันเป็นหมอดินอำเภอกอนสาร

8. นายสายใจ ภูมิคอนสาร

อายุ 41 ปี เกิดเมื่อวันที่ 16 เดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ.2511

บ้านเลขที่ 193 หมู่ 3 ตำบลคงบัง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- จบปริญญาตรี มหาวิทยาลัยรามคำแหง

การทำงาน

- สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคงบัง 1 สมัย
- ปัจจุบันคณะกรรมการสถานศึกษาอำเภอกอนสาร

9. นายสุหรี ต่อวิญญา

อายุ 48 ปี เกิดเมื่อวันที่ 15 เดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ.2504

บ้านเลขที่ 170 หมู่ 6 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

การทำงาน

- อดีตกำนันตำบลทุ่งนาเลา 1 สมัย
- ปัจจุบันเป็นเกษตรกร

10. นายไสว บุญโสภณ

อายุ 53 ปี เกิดเมื่อวันที่ 5 เดือนมิถุนายน ปี พ.ศ.2499

บ้านเลขที่ 42 หมู่ 10 ตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

การทำงาน

- อดีตสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนาเลา
- ปัจจุบันสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนาเลา อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

11. นางอรนุช ผลบุญโญ

อายุ 37 ปี เกิดเมื่อวันที่ 10 เดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ.2515

บ้านเลขที่ 135 หมู่ 8 ตำบลคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา

- ปริญญาตรี วิชาเอกนิเทศศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยครู

มหาสารคาม

การทำงาน

- ปี 2545 – ปัจจุบัน ผู้ประสานงานโครงการจัดการทรัพยากรต้นน้ำเขิน

สำรวจสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำผุด

ศึกษาดูงานเรื่องการจัดการน้ำ ที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่

นักวิจัยน้ำผุดและพ่อหลวงไตรภพ(ผู้ใหญ่บ้าน)พูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องประสบการณ์และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ดูการจัดการน้ำ

การทำฝายแม้วเพื่อชะลอน้ำ

กิจกรรมการบวขป่าสืบชะตาน้ำผุด

กิจกรรมการบวชป่าเลียบชะตาน้ำผุด

พระอาจารย์โตเจ้าคณะอำเภอคอนสาร เป็นผู้นำในการทำพิธี

นายอำเภอคอนสารพร้อมด้วยคณะครูและนักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรม

พระอาจารย์โต และนายอำเภอคอนสารร่วมกันบวخت้นไม้

นักเรียนช่วยกันผูกผ้าเหลืองที่ต้นไม้เพื่อเป็นการบวخت้นไม้บริเวณน้ำผุด

กิจกรรมการนำเสนอข้อมูลโครงการวิจัยนำชุด

กิจกรรมประชุมทีมวิจัย ที่อุทยานน้ำหนาว

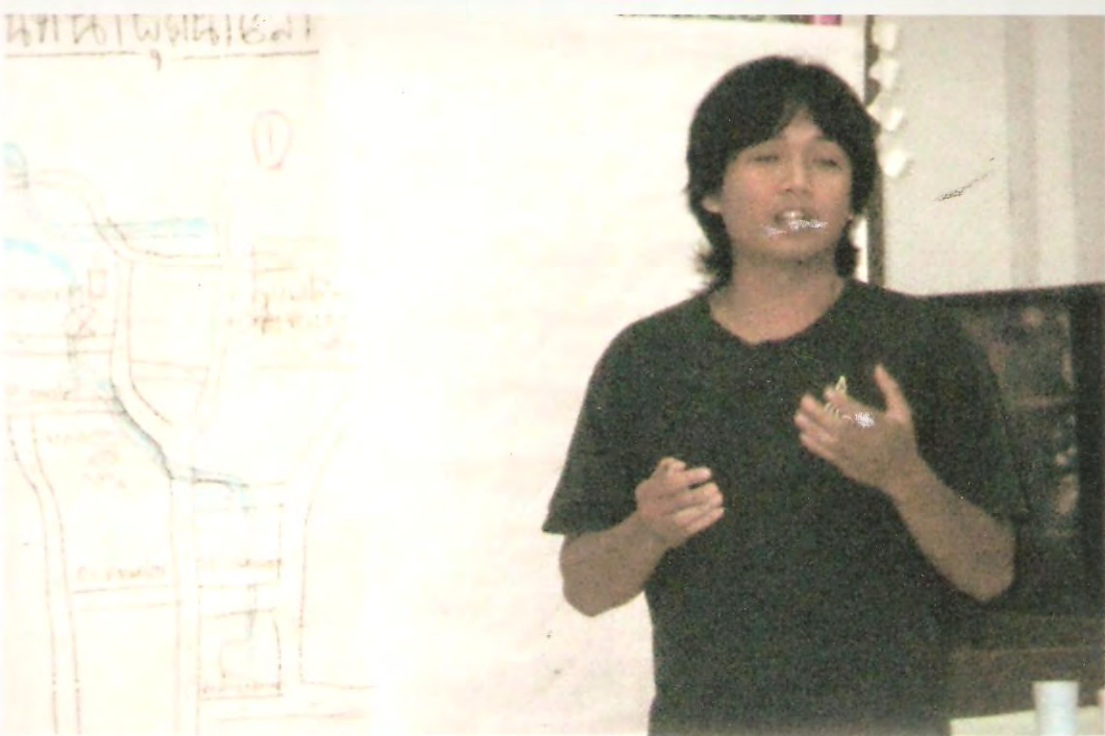

กิจกรรมประชุมทีมวิจัย ที่อุทยานน้ำหนาว

กิจกรรมประชุมทีมวิจัย ที่อุทยานน้ำหนาว

ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากน้ำผุด

สภาพระบบนิเวศน์ภายในสวนหลังบ้านของชาวบ้าน

ถนนสายเอเชียที่กั้นเส้นทางไหลของน้ำหุด

คลองน้ำหุดที่กั้นเส้นทางไหลของน้ำหุด

จัดเวทีตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชนบ้านคลองบอน

ทางเข้าน้ำผุดนาเลา

หัวน้ำมุด

สภาพ บริเวณหัวน้ำผุดนาตา

ฝายกั้นน้ำ บริเวณหัวน้ำหุดนาเถา

ฝายกั้นน้ำ บริเวณหัวน้ำผุดนาเลา

คลองดินตันเงิน

สาเหตุหนึ่งของน้ำมูลที่หายไป คือการระเบิดหินบริเวณต้นน้ำ

ลักษณะคลองซอย บริเวณสามเหลี่ยมจะเป็นจุดที่ปิด เปิดน้ำ
โดยการกั้นน้ำจะให้กระแสน้ำไหลไปช่องหนึ่ง น้ำก็จะไหลผ่านไปช่องที่ข้างเคียงตามคลอง

ภาพกิจกรรม

ถ่ายภาพน้องตามหอยน้ำผุด

หัวหน้าโครงการวิจัยน้ำผุด ชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรม ถ่ายภาพน้องตามหอยน้ำผุด

ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเล่าถึงอดีตที่น้ำผุดยังไหลเป็นปกติ /ประวัติความเป็นมาของน้ำผุดนาเลา

แบ่งกลุ่มเพื่อสำรวจคลองน้ำผุด

สำรวจความหลากหลายของระบบนิเวศบริเวณที่น้ำผุดไหลผ่าน